

רב פעלים מקבצאל, שריבה
וקבץ פועלים לתורה (ברכות ח"י)

גליון תורני פעלים לתורה

יו"ל ע"י
איחוד תלמידי הכוללים בלאנדאן יצ"ו



גליון כ"א
ניסן תשע"ה

יו"ל ע"י:

הוצאת דרך המלך

לפניות למערכת נא להתקשר

בירור: הרב דובעריש כהן רפאפורט 02036672747

בארה"ב: הרב שרגא פייש הערצאג 8453250854

בארץ ישראל: הרב יעקב עבדלחק 0548526426



כל הזכויות שמורות למערכת

Copyright © 2015



כתובת המערכת:

PEOLIM LATORAH

58 Forburg Rd

LONDON N16 6HT

Email: Peolim@gmail.com



המערכת מתנצלת על חידו"ת שנשלחו ולא נדפסו
מחמת חוסר מקום וכו' ועוד חזון למועד

מועד האחרון להעביר
חידושי תורה לקובץ הבא
הוא כ"ה אייר הבעל"ט

עימוד ע"י:

צורת הדף

845.510.2203

תוכן הענינים

מדור גנזי ישנים

הג"ר שלמה הכהן זצ"ל - אב"ד שנייטאך, מערגענטהיים, צילץ

ה **דרוש על מה נשתנה**.....

הג"ר מנחם מנדל רובין זצ"ל

בענין אם מותר לה אכיל קטניות לילד קטן בפסח כדי שיהיה הברית ביום השמיני..... יד

מדור תורת המועדים

הג"ר אלחנן היילפרין ז"ל

טז **דרשה לשבת הגדול**.....

הג"ר אברהם שמואל שטערן ז"ל

כו **חמץ בפסח אי יש בו דין ירושה והמסתעף**.....

הרב אפרים לנדא

לז **בענין בדיקת חמץ במלון (האטע"ל) בתוך הפסח**.....

הרב יעקב עקשטיין

מט **בירור הלכה בענין המנהג להכין מים לפני הפסח לשתי' ולבישול**.....

הרב יוסף אריה לורינץ

נז **פסח ליל שמורים לה'**.....

הרב מרדכי יהודה בלייער

סג **כמה הלכות בכוס של ברכה בליל הסדר**.....

הרב מנשה אייכנשטיין

עו **בענין כורך**.....

הרב יוסף יוזפא ווייסמאן

פב **בדין אכל ושתה שלא בהסיבה שלא בפני רבו ועכשיו הוא בפני רבו**.....

הרב חיים יקותיאל יהודה פריעד

בדין הזכרת יציאת מצרים בקידוש היום..... צב

הרב מרדכי בענעדיקט

בענין השינויים שהיה בין פסח מצרים לשאר הפסחים..... צח

הרב משה שרייבער

בענין טעם כעיקר והיתר מצטרף לאיסור..... קב

מדור בירורי הלכה

הרב יחיאל מיכל ניישלאס

בגדרי הפקר..... קח

הרב יחיאל מיכל הכהן טרעגער

אם יש ענין להחמיר שלא ללוש פחות מחמשה פונ"ט קמח מפני הברכה קיג

הרב יצחק יהושע שווימער

**בענין הנאה ממלאכה בשבת ויו"ט שקצץ עם העכו"ם, ואין המלאכה בגוף
הדבר שנהנה ממנו..... קיט**

מדור הערות והארות

בענין הוצאת האשפה לרחוב ביו"ט / בענין רחיצה לתינוק ביו"ט / בענין השתמשות
מאספקת המים החמים ביו"ט – **הרב פנחס ווייס** ♦ האוכל מצה בערב פסח מכין
אותו עד שתצא נפשו – **הרב יצחק צבי שרייבער** ♦ בענין המוציא חמץ בתוך ביתו
בפסח – **הרב יעקב מענדל ענגלענדער**

מדור קריאת הזמן

הרב חיים ישראל טעסלער

הבדל בקריאת הפרשיות בין א"י וחול"ל כשחל אחרון של פסח בשבת..... קלח

מדור מכתבים למערכת

בענין לא שינו את שמם – **הרב בן ציון פרענקל מב"ח**

מדור גנזי ישנים

הג"ר שלמה הכהן זצ"ל

אב"ד שנייטאך, מערגענטהיים, צילץ

בעמח"ס פני שלמה

דרוש על מה נשתנה

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה. שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות הלילה הזה

א. הגאון ר' שלמה הכהן זצ"ל נולד לאביו הגאון המפורסם ר' משולם זלמן הכהן אב"ד פיורדא, בעמ"ח ספר שו"ת בגדי כהונה, וחי' על הש"ס, משען המים (עה"ת), נחלת אבות, ועוד כמה ספרים רבים ונכבדים, ומקצתם הנם בכתב יד. בצעירותו למד תורה אצל אביו הגדול, אשר מביא ממנו תשובות בספרו 'בגדי כהונה', ע"ש באורח חיים סי' ז', אה"ע סי' י"א, סי' י"ח, וכ' עליו שם תוארים רבים ונכבדים. בשנת תקנ"ג התמנה לרבה של קהלת שנייטאך, ולפניו קטעים ממכתב שכתב אביו לבני הקהלה להביע את רוב שמחתו על גדולת בנו:

ב"ה יום ד' אסרו חג סוכות תקנ"ג לפ"ק פיורדא. אלקים יענה את שלום מאהבי, ידידי ה' וידידי נפשי, האלופים והקצינים, פרנסים ומנהיגים וכו'. הן הבריק השחר כתבם הרמה מן הושענא רבה העבר, אשר קבלתי ביום שמיני עצרת, גיל וששון לבשו כל עצמותי, והיה לי לשמחת יום טוב ביותר, כי מצאתי ראיתי את שאהבה נפשי, שהתאספר והתקבצו יחד רום פאר מעלת כוכב תורתו בזמן קהלה לכל, להרים את ראש בני הרב המאור הגדול חרוץ ושנון מוהר"ר שלמה הכהן נר"ו, להיות להם לרב ומורה, אמינא לכם יישר כחכם וחילכם וכו'. והנה מעתה גם ידעתי ומובטחני, אשר שש ישישו אתם את בני הרב נר"ו, כי עזרת ה' היה לכם בגבורים, לתת עיניכם בגבור החיל, גבר דכולא ביה, כאשר יעידון ויגידון כל רואיו ומכיריו וכו'. כי חכמת אלקים בקרב שלמה לעשות משפט, ולהורות לעם ה' חוקים ומשפטים ישרים וטובים, כאחד שופטי ישראל וכו'.

בשנת תקס"א התמנה לכהן כרב בעיר מערגענטהיים עד שנת תקע"א, אזי נתעלה לכהן פאר בק"ק צילץ מקום שכינה בו אביו לפני כמה שנים, וקהלה הנ"ל קיבלוהו עליהם לרב אחר שהגרע"א לא רצה לבוא לשם, כמבואר במכתב הקהלה לרבינו. בעת שנסע רבינו לעלות על כס הרבנות דשם, עבר אצל עירו של אביו פיורדא, ובאשר אביו הגאון לא היה בכח

מרור. שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים. שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסובין הלילה הזה כולנו מסובין.

הפיסקא ההיא תמוה מאוד, שיש לתמוה כמו שהקשו המפורשים, הלא יש גם שאר שינוים בענין הגדה באכילת מוציא בפרוסה וד' כוסות, ולמה לא שאל אלא על אלו. גם בענין התירוצ' – עבדים היינו וכו' ואלו לא הוציא הקב"ה כו', שזהו ענין החירות, אינו מתורצת כי אם מה שאנו יושבין מסובין, ושאר הקושיות אינם לפום רהיטא מתורצ' כלל.

אמנם יובן, שעל שאר שאלות לא שאל כלל, שהי' ידע הטעם כמו שאיתא בגמרא טעם על כל דבר ודבר, אמנם שאל הד' שאלות הללו סותרים זה את זה, כי ממה נפשך אין לו טעם, ולכן השיב עבדים היינו כו', מתורצת חדא, ממילא האחרים גם כן מתורצים.

לדרוש דרשת שבת הגדול, כיבד את בנו ר' שלמה זצ"ל לדרוש במקומו, והדרשה הנ"ל הנו בכתב יד. לדאבון לב בני ישראל לא האריך ימים, ונלב"ע ביום ג' ניסן שנת תקפ"ד, ד' שנים אחר פטירת אביו הגדול.

רבינו השאיר אחריו חיבורים רבים בכתב יד, הן שו"ת, וכמה חיבורים על הש"ס שקרא את שמם 'פני שלמה', וכן כמה חיבורים דרשות וחדושים ודרושים על התורה, ולע"ע הנם בכתב יד, ומונחים בהליבע"רי בעיר פראנקפורט יצ"ו.

רבינו השאיר אחריו בן אחד, ה"ה הגאון ר' משולם זלמן הכהן, שלמד אצל החת"ס, ולקח את בת הערוך לנר, שימש ברבנות בעיר אופלן, ובכמה קהלות אחרות, וכן הי' לו ג' בנות. ובראש ספר אחד מספריו שם כתב רבינו למזכרת שם בנו ובנותיו וזמן לידתן.

הדרוש הזה שלפנינו נלקח מחיבורו 'פני שלמה חלק שני נקרא בשם פנים לאגדה', כן הוא לשון רבינו בשער הספר, ובתוכו דרושים לכל זמני השנה, ועל ההגדה עשה רבינו ארון בתוך ארון, חיבור בתוך חיבור, פירוש נאה על דרך הדרוש על כל סדר ההגדה, וז"ל בתחלת פירושו: אמר המחבר, מאחר שראיתי בספר חילוקא דרבנן ובס' נפתלי שבע רצון שפירשו הגדה דפיסחא על פי הדרוש עמוק עמוק בתוך אופן, גלל כן אמרתי גם אנכי אענה חלקי בזה, אבל דרך דרוש בקיצור נמרץ על כל פיסקא ופיסקא למען ירוץ הקורא בו.

עבודת פינוח הכתב יד ועריכת הדרוש נעשה ע"י הר"ר שרגא פייש הערצאג הי"ו חבר המערכת, ותשוח"ח לו, והקב"ה יעזור שנזכה להוציא את ספריו הרבים, למען זכות את הרבים.

וכדי להבין על פי מה שכתב השל"ה (מס' פסחים פ' תורה אור) ונחלת בנימין מצוה י' (אות ב') דאכילת מצה הוא לתקן חטא אדם הראשון למאן דאמר (סנהדרין ע':) חטיטה היה, ע"ש. ולכאורה קשה לפי מה שכתב הילקוט חדש (ערך אדם אות ו') דבלאו חטא אדם הראשון היה מיתה בעולם, דכיון דמצינו (ב"ר פכ"ב, י"ג) דאדם הראשון עשה תשובה, ע"ש. אם כן כמו כן יש להקשות על טעם אכילת מצה הנ"ל, אמאי צריך תיקון, הא עשה תשובה כמוכן.

אבל יש לומר על קושית ילקוט הנ"ל, לפי מה דתירץ העשרה מאמרות (מאמר חיקור דין ח"א פ"ד) על קושייתו למה נדון אדם הראשון בחטא ראשון, הא כתיב (איוב לג, כט) פעמיים ושלש יפעל אל עם גבר. ותירץ כיון דקודם מתן תורה היה, אם כן לא היה עדיין זה, ע"ש. אם כן כמו כן יש לומר לענין תשובה, לדעת מאן דאמר (מדרש תנחומא פ' האזינו סי' ד') לבני נח לא מהני תשובה, משום הכי לא היה מהני תשובה של אדם הראשון כמוכן.

אך אם כן הוא, קשה קושיא אחרת, דהנה המטה אהרן (על הגש"פ בפסקא מה נשתנה) כתב, כיון שהמרור הוא בשביל וימררו את חייהם, אמאי מצוה מן המובחר בחסא יותר מבשאר מיני מרור שמרורים ביותר, וזה אין בו מרירות כל כך, וכן הקשה השל"ה (מס' פסחים ביאור ההגדה). ותירץ שם, כיון שהמירור היה קצת לנו למתוק, כי המירור היה קושי שעבוד, וראוים להיות ת' שנה במצרים, אלא שקישוי השעבוד השלים, משום הכי אוכלין חסא, מרומז למירור קצת והוא מתוק, לרמז שבזה המירור השלים הזמן, ע"ש היטב.

והנה כל זה אי תשובה מהני לבני נח, אבל אי תשובה לא מהני לבני נח ליכא למימר כנ"ל. דהנה הפרשת דרכים הקשה בדרך מצרים (דרוש ה') אמאי נידונו המצרים במיתה וממון, הא קיימא לן (כתובות ל') קים ליה בדרכה מניה, אפי' בעכו"ם, כמו שכתבו תוס' בעבודה זרה (ע"א: ד"ה ב"ג). ושמעתי תירוץ מהגאון אדוני אבי נ"י (ע"י משען המים פ' שמות בד"ה עוד נ"ל לפרש הפסוקים ד"ה ועפ"ז נ"ל) על פי מה שהקשה הראב"ד בהלכות תשובה (פ"ו ה"ה), למה נדונו המצרים כלל, הא נגזר מאת בכה"ע ועבדום ועינו אותם וגו' (בראשית טו, יג). ותירץ דנענשו מחמת מה שאמרו מי ד' (שמות ה', ב'). ועוד תירץ, דנענשו מחמת קושי שעבוד דלא היה בכלל גזירה. ואם כן לפי זה יש לומר דתרווייהו הן אמת, ואם כן הוי מיתה לזה מחמת שאמרו מי ד', ותשלומין לזה מחמת קושי שעבוד ששעבדו בישראל, ובכהאי גונא לא אמרינן קים ליה בדרכה

מיניה כנודע (עי' כתובות ל"א.), ע"כ שמעתי ודפח"ח [ועיין בדרוש הקודם מש"כ].

ואם כן ממילא לפי זה ליכא למימר דקושי שעבוד היה משלים, דאם כן הרי קושי שעבוד בכלל גזירה של ת' שנה היה כמובן, ואם כן קושית הפרשת דרכים הנ"ל במקומו עומד כמובן. אלא ודאי צריך לומר דלא היה בכלל גזירה, ואם כן לא השלים. ואם כן קשה למה מרור אנו אוכלים, ואין לומר בשביל וימררו את חייהם, אם כן קשה למה מצוה מן המובחר ליטול חסא שיש בה קצת מתיקות, הא יותר טוב בשאר מיני מרור המרורים יותר כנ"ל. ואין לומר דלרמז דמירור היה קצת מתיקות להשלים כנ"ל, דאם כן קשה קושית פרשת דרכים הנ"ל כנ"ל וכמובן.

אמנם עדיין יש לומר לעולם כנ"ל דמירור היה קצת מתיקות להשלים, ואפילו הכי לא קשה מידי קושית פרשת דרכים הנ"ל, דיש לומר כתירוץ הפרשת דרכים גופא, דנתחייבו מיתה בידי שמים, וגבי מיתה בידי שמים לא אמרינן קים ליה בדרכה מיניה, ע"ש. אך הנחלת בנימין כתב במצוה נ' סי' ב', הא דיש חילוק בין מיתה בידי אדם דאמרינן קים ליה בדרכה מיניה, מה שאין כן במיתה בידי שמים, היינו משום בידי אדם מיד כיון דנתחייב מיתה מאז הוה ליה גברא קטילא, ונכסי קמי יתמי רמו, ואי אפשר לגבות מהיתומים, דהוי כאילו היתומים יפרעו משלהם בעד מה שהזיק אביהם, דתיכף אשר נתחייב אביהם מיתה, הוה ליה כאילו קדם חטא אשר בעבורו נתחייב מיתה ושוב עשה חיוב ממון, ומחטא ראשון שהיה בו מיתה, כבר נפלו קמי יתמי, ואין לפרוע משל יתומים, ומהאי טעמא מיתת בית דין פוטר מתשלומין. אבל מיתה בידי שמים אינו פוטר, וכל שכן כרת דאינו פוטר, דהואיל ודינו מסור לשמים, אית ליה תקותא בתשובה, משום הכי לא אמרינן כיון דעשה מיתה הוה ליה גברא קטילא, ומעתה הוי נכסי דיורשים דלא אפשר לאשתלומי, דפן יעשה תשובה ויפטר מחיובו, לכך לא מיקרי גברא קטילא, אבל במיתת בית דין דלא מהני תשובה, והוה ליה מעת חיובו כגברא קטילא, והוי נכסיו דיורשיו לענין זה. ולפי זה להך דעת מאן דאמר דסבירא ליה לבני נח לא מהני תשובה, אם כן אפילו במיתה בידי שמים אמרינן קים ליה בדרכה מיניה, דהא מעת עשותו חיוב מיתה בידי שמים, הוה ליה כגברא קטילא, דהא תשובה לבני נח לא מהני, וממילא נכסי קמי יתמי נפל כמובן, מה שאין כן בישראל דמהני תשובה שפיר יש חילוק כנ"ל, עכ"ל ע"ש באריכות היטב.

ולפי זה זהו ב' שאלות ראשונים, מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה, ומה טעם יש בזה. ואין לומר כדי לתקן חטא אדם הראשון וכו"ל, וקשה הא עשה תשובה, וצריך לומר דתשובה לבני נח לא מהני, הוא הדין לא היה מהני גבי אדם הראשון כיון דקודם מתן תורה היה כנ"ל, ולפי זה קשה שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות הלילה הזה מרור, ומאי טעם יש בזה, דאין לומר בשביל וימררו את חייהם, קשה אם כן למה מצוה מן המובחר בחסא, הא יש מיני מרור המרורים יותר, ואין לומר דמירור היה קצת מתיקות, כיון דקושי השעבוד היה משלים כנ"ל באריכות, אם כן קשה לפי זה צריך לומר דגם קושי שעבוד בכלל גזירה היה של ת' שנה, אם כן קשה אמאי נדונו במיתה וממון, דאין לומר משום דהוי מיתה לזה מחמת שאמרו מי' ד', ותשלומין לזה מחמת הקושי שעבוד כנ"ל, קשה כיון דגם קושי שעבוד בכלל גזירה היה, לא שייך להם עונש כקושיית הראב"ד הנ"ל כנ"ל באריכות. אלא ודאי צריך לומר כתירוצן הפרשת דרכים הנ"ל דהוי מיתה בידי שמים, וקשה מה בכך הא כיון דתשובה לבני נח לא מהני, אם כן גם במיתה בידי שמים הוי כגברא קטילא כנ"ל באריכות, וצריך לומר דתשובה מהני אף לבני נח, ואם כן לפי זה הדרה קושיא לדוכתיה - מה טעם יש שאנו אוכלין בלילה הזה מצה כנ"ל, דטעם כדי לתקן חטא אדם הראשון קשה הא עשה תשובה, שאף דקודם מתן תורה היה, מכל מקום מי גרע מבני נח כמובן וכו"ל באריכות, וממה נפשך קשה או על מצה או על מרור כנ"ל הכל באריכות.

אך עדיין יש לומר לעולם דמצה בא לתקן חטא אדם הראשון, דתשובה לבני נח לא מהני, ואפילו הכי לא קשה מידי קושית פרשת דרכים הנ"ל, דיש לומר כתירוצן הגאון אדוני אבי נ"י הנ"ל, דהוי מיתה לזה ותשלומין לזה, וגם במרור טעמא משום וימררו את חייהם, והא דמצוה דוקא בחסא, היינו שקושי השעבוד היה משלים כנ"ל. ואין להקשות כיון שקושי שעבוד גם כן בכלל גזירה של ת' שנה היה, אם כן קשה קושית הראב"ד הנ"ל - אמאי נענשו כלל וכו"ל. זה אינו, דהנה הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ה ה"ו) תירץ על קושית הראב"ד הנ"ל, דלאו דווקא על קושי שעבוד נענשו, אלא גם אף על העיקר שעבוד נענשו, דאף שנגזר מאת ה' ב"ה ועבדום ועינו אותם וגו', כלום בארץ מצרים [כתיב], בארץ לא להם כתיב, ע"ש היטב. ולפי זה שפיר יש לומר דהוי מיתה לזה מחמת שאמרו מי' ד', ותשלומין לזה מחמת השעבוד ששעבדו

בישראל כמובן, ואם כן שפיר יש טעם לאכילת מצה, וטעם לאכילת מרור וחסא דיוצא מן המובחר כנ"ל באריכות וכמובן.

אמנם לפי זה קשה שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים, ואפרש שיחתי, דהנה איתא במסכת שבת דף י' (ע"ב), בשביל שני מלת שנתן יעקב ליוסף, נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים. והקשה תוס' שם (ד"ה נתגלגל), הא זאת הוי נגזר מחמת במה אדע (בראשית טו, ח') כמבואר בקרא, ע"ש. ותירץ העיון יעקב ע"ש וז"ל: ונראה לי דאף שנגזר עליהם השעבוד, מכל מקום לא היה צריך להיות השעבוד במצרים דוקא שהיו משנאים ומתעיבים אותם ישראל מאוד, כדכתיב (שם כג, לב) כי לא יוכלון המצרים לאכול את לחם העברים כי תועבה הוא למצרים, וכן כתיב (שמות א, יב) ויקוצו מפני בני ישראל. אבל בשביל משקל שני סלעים ששנאו אחיו את יוסף, והתעיבו אותו, ומכרו אותו, נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים דייקא, שהיה מקום שמשנאים ומתעיבים אותם מאוד, מדה כנגדה מדה כו', עכד"ק ע"ש באריכות.

היוצא לנו מזה, אם מכירת יוסף היה חטא, שפיר נגזר להיות בשעבוד במצרים דווקא, שהוא מקום שמשנאים ומתעיבים מאוד מדה כנגד מדה כנ"ל, ואם כן אם מכירת יוסף היה חטא, קושית הראב"ד הנ"ל במקומו עומד, למה נענשו כלל, ואין לומר כתירוצי הרמב"ם הנ"ל, דלא נגזר בארץ מצרים רק בארץ לא להם, הא שפיר מחמת מכירת יוסף נגזר השעבוד במצרים דוקא כדי לענשם מדה כנגד מדה וכן"ל וכמובן.

תו אקדים מה דאיתא בספר מעשי ה' (מעשי מצרים פכ"ד) הטעם לשני הטיבולין, אחד זכר לגלות, וא' זכר לגאולה, כי טעם הגלות ה' בשביל מכירת יוסף, ושם נאמר (בראשית לו, לא) ויטבלו הכתונת בדם, וזהו טיבול הראשון, וטיבול השני על שם (ויטבלו) [וטבלתם] בדם אשר בסף (שמות יב, כב), עכ"ד ע"ש. והנה על זה גם כן קשה, היאך אמרין דגלות ה' מחמת מכירת יוסף, וקשה הא כבר נגזר מחמת במה אדע, כקושית תוס' הנ"ל, וצריך לומר כתירוצי העיון יעקב הנ"ל, מכל מקום גלות במצרים היה דווקא מחמת מכירת יוסף כנ"ל באריכות.

וזהו שאמר, אין לומר כתירוצי הרמב"ם על קושית הראב"ד הנ"ל דלא נגזר בארץ מצרים דוקא, ואם כן שפיר יש לומר טעם לאכילת מצה ולאכילת מרור כנ"ל באריכות, לזה קשה שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם א'

הלילה הזה שתי פעמים, וצריך לומר חדא לגלות שהיה מחמת מכירת יוסף, וזהו הטיבול הראשון על שם ויטבלו הכתונת בדם, והשני לגאולה על שם ויטבילו הדם אשר בסף כנ"ל, וקשה הא כתיב בקרא מחמת במה אדע היה הגלות, וצריך לומר מכל מקום אשר היו במצרים דווקא, דהוא מקום שמשנאים ומתעיבים אותם מאוד, זה היה מחמת ששנאו את יוסף ומכרו אותו, כדי לענשם מדה כנגד מדה כנ"ל באריכות, ואם כן כיון דנגזר להיות במצרים דוקא, הדרה קושיית הראב"ד לדוכתיה למה נענשו כלל המצריים, וצריך לומר דמכל מקום הקושי שעבוד לא היה בכלל גזירה כנ"ל, ואם כן הדרה קושיא לדוכתא - למה אוכלים בלילה הזה מרור וכנ"ל באריכות.

אך לכאורה עדיין יש לומר לעולם טעם על אכילת מצה כדי לתקן אדם הראשון, וטעם על אכילת מרור בשביל וימררו את חייהם, ודווקא חסא, כי קושי השעבוד היה משלים כנ"ל, ובאמת בכלל גזירה היה, והא דנענשו במיתה וממון, היינו כלום בארץ מצרים כתיב כתירוץ הרמב"ם הנ"ל, ואם כן גם על העיקר שעבוד שייך להם עונש כנ"ל, דבאמת מכירת יוסף לא היה חטא כלל כדעת קצת מדרשים המליצים בעד השבטים כנודע. והא דמצריך ב' טיבולין, היינו מחמת אידך טעם מה דאיתא במפורשים, דאיתא במדרש רבה (רות פ"ו, א') ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך (יחזקאל טז, ר'), שני מיני דמים, דם מילה ודם פסח, שראה הקב"ה שהגיע השעה לגאל את ישראל, ולא היה בידם מצות להגאל, שנאמר ואת ערום ועריה, ונתן להם שני מצות הללו, דם פסח ודם מילה, עכ"ל. ואם כן משום הכי איכא ב' טיבולין, להזכיר מה שיצאו ממצרים היה בזכות שהיו מתבוססת בדמים, דם מילה ודם פסח, ע"ש.

אמנם לפי זה דמכירת יוסף בבירור ובוודאי לא היה חטא כנ"ל וכמובן, אם כן קשה שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסובין הלילה הזה כולנו מסובין, ואפרש שיחתי, דהנה המפורשים הקשו, מפני מה לא היו עשו וישמעאל בשעבוד מצרים כמו הישראל, בשלמא אם גלות מצרים היה מחמת מכירת יוסף, אם כן שפיר אין מגיע עליהם כלום כמובן, מה שאין כן אם גלות מצרים היה מחמת במה אדע, אם כן הרי עשו וישמעאל גם כן באו מאברהם כמו הישראל. ותירצו דכיון דאינם נוטלים חלק ירושה בארת ישראל, משום הכי אינם צריכין לשלם חובת אביהם ע"ש.

והנה איתא במדרש רבה סדר שמות (פ"ה, ט"ז), שבטו של לוי פנויים מעבודת פרך היו, ע"ש. וכתב הפרשת דרכים בדרך מצרים (דרוש ד') שני טעמים

הא דשבט לוי פנויים היו, אחד, בשביל שעתידין להיות בעבודת המשכן. ועוד, כיון שלא נטלו חלק ירושה בארץ ישראל, משום הכי לא היו צריכין לשלם חובת אביהם, ע"ש. ונפקא מינה בין ב' טעמים הנ"ל איכא הכי, דאי לטעם מפני שעתידין להיות בעבודת המשכן, שפיר יש לומר דהיו עבדים במצרים רק [לא] כל כך בקושי השעבוד כמו השאר, מחמת דהגין עליהם זכות המשכן כמובן, וזה שדייק המדרש רבה הנ"ל "מעבודת פרך" היו פנויים, והבן. אבל אי מטעם דאין צריכין לשלם חובת אביהם, דכיון דארץ ישראל היה ירושה והם אינם יורשין, אם כן ממילא דיש לומר דלא היו אפילו עבדים, דמאיזהו טעם, כיון דלא צריכין לשלם חובת אביהם כמובן, אם לא שגלות היה גם כן מחמת מכירת יוסף כנ"ל, ואם כן שבט לוי היה עיקר במכירתו כנודע, ומשום הכי היו עבדים כמובן.

ולפי זה זהו שמסיים, ואין לומר לעולם כתירוצ' הרמב"ם הנ"ל, ובאמת מכירת יוסף לא היה חטא כלל, ואפילו הכי צריך שני טיבולים, מטעם לרמוז על דם מילה ופסח כנ"ל, וקשה לפי זה אם מכירת יוסף לא היה חטא כלל, אם כן לא היה הגלות רק מחמת במה אדע, ואם כן קשה הרי מוטל חצי שעבוד על עשיו וישמעאל, וצריך לומר דארת ישראל ירושה הוי, והם לא היו יורשים, ומשום הכי אינם צריכים לשלם חובת אביהם כנ"ל. ולפי זה קשה שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסובין הלילה הזה כולנו מסובין, "כולנו" מסובין דייקא, והיינו אפילו שבט לוי, וקשה הא הם גם כן לא היו יורשים ארץ ישראל, ואם כן על כרחך לא היו גם כן עבדים כלל במצרים כנ"ל באריכות, וגם מכירת יוסף לא היה חטא כלל, ומפני מה הם יושבין מסובין דהוא זכר לחירות כנודע, הא לא היו עבדים כלל מעולם כמובן (ובאמת קשה על כל הסדר על שבט לוי רק דהקשה מזה על התחלת הסדר כמובן), ואם כן מבואר היטב, וק"ל.

ועל זה קמתרץ - עבדים היינו לפרעה במצרים וכו' ואלו לא הוציא הקב"ה וכו' הרי אנו ובנינו היינו משועבדים, והיינו דהיו משוקעים במ"ט שערי טומאה, כאשר יבואר בסמוך בהא פיסקא, ואיתא במפורשים (עי' זח"ג רנ"ב.) טעם על אכילת מצה, דהפרש בין חמץ ומצה אינה אלא נקודה אחת שבין ח' לה', להורות שכמעט רגע שהיו במצרים לא היו נגאלים. וזה שאמר, אין הטעם של מצה כדי לתקן חטא אדם הראשון, אלא הטעם הוא, שאין בין חמץ למצה אלא משהו, שאילו לא הוציא הקב"ה אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים, שהיינו משוקעים לעולם, וזהו טעם מצה, ולא קשיא מידי כמובן.

וגם יש לומר לפי זה טעם אחר על אכילת חסא דוקא, דהנה איתא בש"ך פ' בא (יג, ח') טעם על אכילת מרור, לרמז אף שאנחנו בני חורין ממצרים, מכל מקום עדיין מחוייבים אנחנו להשלים המרירות והגלות של מצרים בד' מלכיות, עכ"ד. והנה לפי זה יש לומר משום הכי אוכלין מן המובחר חסא דיש בו קצת מתיקות, לרמז דזה שחלק הקב"ה המרירות והגלות על ד' מלכיות, היה בו מתיקות, כי אם היה השעבוד כולו במצרים, כבר היינו משוקעים במ"ט שערי טומאה, ולא היינו יכולים לצאת מעולם כמובן, ולא קשה מידי, ודוק היטב.



מדור תורת המועדים

הג"ר אלחנן היילפרין ז"ל

אבדק"ק בית שמואל ראדומישלא
ונשיא התאחדות קהילות החרדים

דברי הערכה ע"י נכדו היקר הר"ר דוד היילפרין הי"ו בן הרב הגאון ר' חיים שליט"א רב דביהמ"ד דברי חיים.

בשורות דלהלן נעלה על הזכרון בעמדנו בתום ימי שלשים להסתלקותו לשמי רום של אא"ז עט"ר הגה"צ רבי אלחנן היילפרין זצלה"ה גאב"ד ראדומישלא, אשר שימש ברבנות בעירנו לאנדאן יצ"ו והשיב הדת על תילה והחזיר עטרה ליושנה, והי' נזר הרבנים למעלה משבעים שנים. עדיין הלב הומה בחלל העצום בעולם התורה והחסידות בהלקח צדיק מאתנו ונשבה ארון אלקים.

עד כמה שקשה היא המכה לכלל ישראל בכללותו ולתושבי עירנו בפרטיות, שזכו להסתופף בצלו ולשמוע ממנו לקח טוב ודבר ה' זו הלכה, עוד קשה ביותר האבירה לבני משפחתו שזכו להיות קרובים אליו ולהתחמם לאורו במשך השנים, אבל יחיד עשי לך גדולה האבירה שאין לה תמורה.

עדיין קשה מאד לצמצם המח ולבא ולתאר ולשרטט עלי גליון קוים לדמותו ומילי דזכרון ממסכת חייו המופלאה, שהי' שריד לדור דעה אשר עוד זכה להסתופף ולהכיר את הדור הקדום ונתחנך על ברכם של רבותינו הגאונים הקדושים מצוקי ארץ זי"ע. ובאמת למותר לציין כי מן ערכי ויראתי לגשת אל הקודש פנימה לתאר קדושתו וגודל פרישתו ודביקותו בתורה שהי' למעלה מהשגתינו, וכמובן אין המטרה לכתוב כאן ספר זכרון או סדר תולדות כי לא יכולם הנייר, ורק להביא כמה נקודות קצרות מדרכיו, שזכינו לראות בגשת אל הקודש ואפס קצהו תראה, וממנו נקח מוסר ודרכי עליות בעבודת ה', וכמו דהי' מרגלא בפומיה של אא"ז ששמע מזקינו זצ"ל דיציאת צדיק מן המקום עושה "יושם", ר"ת ו'שוב ר'שע מ'דרכו ו'חיה, שמיתת צדיקים צריך לעורר בתשובה.

במעלליו יתנכר נער, ביום א' דחנוכה שנת תרפ"ב לפ"ק נולד אא"ז לאביו הגה"צ רבי דוד זצ"ל בעיר קאשוי, ונתגדל בביתו של זקינו, שר התורה הגאון רבי שמואל ענגיל זצ"ל גאב"ד ראדומישלא, ובבית גדול וקדוש זה הי' עולה ומתמר בשנות ילדותו בהתמדתו הנפלאה בתורה ובעבודת ה', וכבר בעודו ילד קטן נכרו בו סימני

גדלות, בין בכשרונותיו הנפלאים ובין בהתמדתו בתורה, וכך לשון זקינו הגאון מראדומישלא זצ"ל במכתב הערכה שכתב לנכדו טרם שנות בחרותו, "אמת ניתן לכתוב איך שנכדי המופלג בתורה ר' אלחנן יחי' הוא מתמיד גדול ולומד גפ"ת גם שלחן ערוך ור"ן באיזה מסכתות והוא בעל שכל גדול ויש לו זכרון טוב", עכ"ד, ובאותן שנים שנתגדל על ברכי זקינו הגדול זצ"ל השתשעו בד"ת שנשאר בזכרנו כל ימי חייו.

ופקודתו שמרה נפשו, ומאז בפריחת צמיחתו ועד זקנה ושיבה, היה מנצל כל רגע בעיון התורה, וקנ"ה לו חבר בכתיבת חידו"ת עלי גליון בכל מקצועות התורה שרשם עלי גליון, וגם מילין טבין דרוש ואגדות וחסידות וסיפורי צדיקים, שבמשך השנים הפיצם לרבים, ורגיל הי' אא"ז לומר מה ששמע מאביו זצ"ל בילדותו, שלא לבטל אף רגע לבטלה ולנצל הזמנים היקרים, ובלשונו הטהור, "אדער לערנען אדער שרייבען חידושי תורה אויב מען דרייט זיך ליידיג איז מען אזוי ווי א בהמה אין שטאל וואס דרייט זיך ליידיג.

בשנת תרצ"ט לפ"ק הגיע בהשגחה פרטית ללאנדאן יצ"ו, והי' בחרו לבד רחוק מהוריו, והתאמץ בעוז ובגבורה להמשיך בהתמדה נפלאה, והתדבק עם ש"ב הגה"ק משאץ זצ"ל שהכניסו לביתו וקירבו בחיבה יתירה ולמד עמו בצוותא חדא.

בשנת תש"ב לפ"ק נשא את מחברתו הטהורה, זקינתי, אשת חיל עטרת בעלה אשה יראת ה' הצה"ח מרת הענא חי' ע"ה, ובתקופה קצרה אח"כ קבע מקום מושבו בשכונת גאלדערס גרין, עפ"י בקשת הגה"ק משאץ זצ"ל, ופתח שם שערי בית מדרשו בית שמואל ע"ש זקינו הגאון זצ"ל, שמשמש מאז ועד עתה לתל תלפיות של תורה ותפלה וחסידות.

ובאותו תקופה התחברו אליו כמה בחורים צעירים שבקשו ממנו שילמד עמהם שיעורים תמימים כסדרם, ומני אז התחיל בעבודת הקודש להרביץ תורה, ומזה נתייסד ישיבת מתיבתא במשך הימים שגם שם המשיך למסור שיעורים. ומסופר שבאותו תקופה שלמד עם הבחורים בביתו, והי' אז באמצע ימי המלחמה, והי' פעם באמצע השיעור בתקופה שנפלו באמבע"ס בלאנדאן נשמעו אזעקה וברחו הבחורים ונסתתרו תחת השלחן הברזל, ואא"ז המשיך בשיעורו כרגיל וכלל לא הרגיש במה שמתרחש מתוך גודל דביקותו בלימודו, ואחר איזה רגעים הרים את עיניו וסיפרו לו שהיה אזעקה, אמר להבחורים "כשלומדים תורה אין ממה לפחד כי תורה מגינא ומצלא", וכן ראינו הרבה פעמים שכלל לא הרגיש באמצע הלימוד מה שמתרחש סביבו מגודל דביקותו בתורה.

וכן המשיך כל שנותיו בהרבצת התורה, וכותלי ביהמ"ד יוכיחו על מסירת נפשו בשיעורי תורה"ק, ועוד לפני התפלה כאור הבוקר למד שיעור בגפ"ת, וכן הגיד כמה שיעורים לאחר התפלה, וכן המשיך כל היום בשיעורין כסדרן עם בע"ב חשובים, וביתו הי' פתוח במשך היום לרבים שהשכימו לפתחו ליהנות ממנו עצה ותושי' והדרכה לעמוד לימין מאות בתים חשובים להקיים על אדני התורה.

וכן ידוע גודל זריזותו באופן נפלא לנצל כל רגע ללימוד התורה, וסיפר הרה"ג ר' שלמה פרישוואסער שליט"א בהספרו, שבנו הרב שלום שליט"א למד בצוותא חדא עם אא"ז כל שב"ק בבוקר בשעה שש, לתקופה של כמה שנים, והעיד שאף פעם לא הי' שהגיע, ואא"ז אינו יושב ומצפה אצל הגמ', חוץ מפעם אחת שנכנס לבית ולא מצא אא"ז יושב אצל הגמ', ואז שמע איך שנוטל ידים בחדרו ואומר מודה אני בקול רם ובתוך שתי וחצי דקות כבר הי' יושב אצל השלחן בזריזות נפלאה, וכ"ז בגיל של למעלה מתשעים שנה.

וסיפר לי ש"ב הרב נפתלי גליק שליט"א שכן ראו מדי שבת בשבתו שהי' מזדדז בסעודתו כדי שיוכל לילך לביהמ"ד ללמוד, ובשבת בצהריים מיד אחר ברהמ"ז הי' הולך לנוח לכל היותר לחצי שעה, ואח"כ הלך מיד לביהמ"ד ללמוד, ואפי' בימי הקיץ שהי' עוד הרבה שעות עד לתפלת מנחה, וכך למד ברציפות הרבה שעות עד לתפלת מנחה, וכן סיפר לי הנ"ל שראה כמה פעמים איך שבאמצע הלילה כשלא הי' יכול לישון או שהתעורר באמצע הלילה, הי' יוצא ממיטתו לתוך חדר הספרים ונוטל ספר עמו כדי לעיין בו עד שיוכל לישון, וכ"ז כדי לנצל כל רגע ללימוד התורה.

וביותר נתבטא אהבת התורה שלו במשך שנותיו האחרונים, שהכביד עליו הראי' וכמעט שלא ראה כלום וגם אז התאמץ ביתר שאת וביתר עוז ולא הניח שום זמן לבטלה ח"ו ולמד עם חברות מן הבוקר עד הערב שלמדו לפניו השיעורים, והיו החברות מתחלפות כל כמה שעות שלא היו יכולים ללמוד כ"כ ברציפות כמו שאא"ז הי' לומד, וגם בשבועותיו האחרונים כשנחלש והי' על ערש דוי בביה"ח התאמץ מאד לדבר בדברי תורה, וראינו איך ששפתותיו ממליין כל הזמן ומפעם לפעם שמענו איך שמזכיר דברי תוס' וכדו'.

וכן היה לו מסירות נפלאה להקים חינוך טהור בשכונת מושבו בג"ג, כדי ללמוד וללמד לאחרים ולמסור תורה ויראה לתלמידים צעירים, וממש מסר נפשו ע"ז, ואפי' כשהי' זמנים והמנהלים ממש התאבקו על החזקת המוסדות, מסר גופו ונפשו וכתת רגליו בקור ובחום על פתחי נדיבים כדי שלא יתמוטט החינוך הטהור בג"ג, וכמו שכתב בעצמו בצוואתו "שחלק חשוב בעבודת הציבור שלי הי' חינוך נערים לתו"ש, בקרית הת"ת בתדירות, כוונתי בזה לא לשבח כי אם לדעת שהמצוה השייכה לדורות אלו היא חינוך וזה חלקנו מכל עמלנו".

והרבה סיפורים שמענו על עבודתו להרים חינוך הבנים בת"ת, ובפרט מהביקורים בת"ת פרס בכל ערש"ק שבמקרים רבים הי' לו ע"ז מסינ"פ, בפרט בתקופה אחרונה שהיה קשה לו ההליכה, וכן המשיך בזה עד לפני כמה שבועות לפני הסתלקותו, וכפי שסיפר הרה"ג ר' שמעון הירשלער שליט"א שפ"א ראה האין שאא"ז מטריח לעלות בת"ת עד לקומה שלישית והיתה קשה לו מאד העלייה במדרגות ושאל את אא"ז מדוע מטריח עצמו הרב כ"כ ונענה לו "זאלסט וויסען

עס קומט מיר אסאך שווערער אן דאס אראפגיין די טרעפּ", דהיינו שקשה לו ליפרד מהתלמידים.

ואברך א' סיפר שלפני הרבה שנים, כשאז"ז ביקר פעם בת"ת כהרגלו בערש"ק ובחן התלמידים והוא לא ידע להשיב בשעת הבחינה ואז"ז לא הגיב כלום, ובאותו שבת אחה"צ, הגיע אליו אא"ז בביהמ"ד ושאלו האם אתה רוצה ללמוד עמי, שיש לי חצי שעה עכשיו שאין לי חברותא, ואז למד אתו כל הגמ' שלמדו באותו שבוע בת"ת עד שידע היטב כל הגמ', ואז אמר לו שמאד נהנה מהחברותא ורוצה ללמוד אתו כל שבת, ובכן למד אתו לתקופה ממושכת.

וכן שמעתי מא' מהתלמידים בת"ת שזוכר האיך שפ"א לא הגיע א' מהמלמדים ולא מצאו ממלא מקום, ואז"ז הגיע לת"ת ונכנס בכתה ולמד עם התלמידים כאחד מהמלמדים, (וכבר הי' אז בגיל יותר משבעים שנה).

פרק מיוחד הי' יכולים לכתוב בעבודת התפלה שלו, כשעמד לשפוך שיחו לפני קונו, שהיתה בדבקות עצומה, ובפרט ראיתי בשבועותיו האחרונים, כששכב על ערש דוי בביה"ח וכמעט לא דיבר כלום והי' לו יסורים קשים, אבל כשהגיע להתפלל, התאמץ בכוחות עצומים לומר כל תיבה ותיבה אף שהיתה קשה לו מאד.

וכן מסופר הרבה סיפורים על זהירותו בכבוד התורה, וכפי שסיפר א' שלפני הרבה שנים הגיע ללאנדאן הגאון ר' משה טיקוטשינסקי זצ"ל משגיח דיישיבת סלאבאדקא, לאסוף כסף לטובת הישיבה, ובערש"ק עלה לביתו של א' מהנגידים וקיבל תרומה קטנה מאד, נענה ואמר לו שאינו יכול ליטול סכום קטן כזה, ואני שליח מהישיבה לקבל סכומים נכבדים ולא נעשיתי שליח על סכומים כזה, ור' משה עזב את הבית בידים ריקניות, הדבר היה בערש"ק, ובליל שב"ק הגיע ר' משה להתפלל בבית מדרשו של אא"ז, במהלך התפלה הבחין אא"ז כי בא' מפינות ביהמ"ד ישב א' מהמתפללים ושוחח עם חבריו בלגלוג מה, לאחר התפלה שאלו אא"ז על מה ששוחח שם עם חבריו בשעת התפלה, נענה הלה בלעג כי היה אצלו היום משגיח ישיבת סלאבאדקא והוא לא רצה לקחת סכום קטן בהסבר שאינו שליח לסכומים קטנים וכו', אא"ז לא הגיב כלום, אך למחרת בתפלת שחרית לפני קריה"ת קרא לגבאי ביהמ"ד שייגש אליו ואמר לו להודיע לציבור כי ממשיכים להתפלל מוסף ואין קורין היום בתורה, ולתמיהת הציבור המשיך אא"ז לומר שהרי אתמול נגרם כאן בזיון גדול לתלמיד חכם והרי זה כאילו דרס על התורה"ק, וא"כ אין מקום לקרוא בתורה היום, ואך ורק אם האיש יואיל לפייס את ר' משה ויבטיח סכום הגון עבור הישיבה יוכל לקרוא בתורה, וכמובן שכן עשה.

וכן ידוע את גודל התקשרותו ודביקותו בצדיקי הדורות, ובפרט ברכותיו המובהקים, ה"ה הגה"ק מקאלאשיץ זי"ע, הגה"ק מסטראפקוב זי"ע, ואת שני מאורות הגדולים הצדיקים לבית פשעווארסק זי"ע, שהי' קשור להם בכל נימי נפשו, כמו שהתבטא פעם, "שאינו עובר יום שאינו עולה בזכרונו מהגה"ק

מקאלאשיץ זצ"ל, וכן סיפר אאמו"ר שליט"א שראה פעם איך שנטל את כת"י של הגה"ק מקאלאשיץ זצ"ל שהי' נמצא תח"י, ונשק את חתימתו הק'.

ובאמת יש הרבה ענינים שיש להאריך בהם בדרכי עליות ועבודת ה' שראינו אצל אא"ז זצ"ל, ולא באנו רק להעלות על קצה המזלג ולומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, וכמ"ש בספה"ק מתי יגיע הוא מלשון נגיעה, שיהי' לנו שייכות ונגיעה למעשה האבות הק'.

ובפרט שכותבים שמועה מפיו שנאמרו בדרשת שבת הגדול, במקלות עם שהי' רגיל לדרוש בדברי פלפול ואגדה מתובל בדברי מוסר וחסידות לדעת את הדרך אשר ילכו בה, וארז"ל ביבמות צ"ו: דאמר רב יהודא אמר רב מאי דכתי' אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לגור בשני עולמים, אלא אמר דוד לפני הקב"ה, רבש"ע יהי"ר שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז, דאמר ר' יוחנן משום רשב"י כל ת"ח שאומרים שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבים בקבר.

ויהי"ר שיהי' לנו למליץ יושר ונזכה להרבות פעלים לתורה ולהמשיך בדרכיו הטובים, עדי נזכה שיקצו וירננו שוכני עפר במהרה בימינו אמן.

הדרשה הלזו קבלנו ע"י נכדו הר"ר יהושע העשיל היילפרין הי"ו - בארא פארק, ונערך ונסדר ע"י הר"ר שרגא פייש הערצאג הי"ו חבר המערכת, תשוח"ח להם.

דרשה לשבת הגדול תשל"ה

בסוגיא דחמצו של נכרי בבית ישראל ובאחריות ישראל

ופירש רש"י (ד"ה לפי שנאמר), דמדכתב לך משמע מינה, שלך אי אתה רואה, אבל אתה רואה בגבולך של אחרים, כגון נכרי ושל גבוה אם הקדישם לבדק הבית, ע"כ. ודקדק בביאור הגר"א (סי' תמ"ג ס"ק י"א) דמדכ' רש"י רק נכרי ושל גבוה, שמע מינה דישראל שהפקיד חמץ ביד ישראל אחר, חייב הנפקד אף אם לא קיבל עליו אחריות, ומהאי טעמא לא הזכיר רש"י רק נכרי וגבוה, ע"ש. מיהו דעת הב"ח והמג"א (סק"ד) דאין חילוק בין ישראל לעכו"ם, דהכי דרשינן בברייתא, דדוקא

במס' פסחים (ה':), תנו רבנן, שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם, מה תלמוד לומר, והלא כבר נאמר לא יראה לך שאור ולא יראה לך חמץ בכל גבולך, לפי שנאמר לא יראה לך, שאור שלך אי אתה רואה, אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה, יכול יטמין ויקבל פקדונות מן הנכרי, תלמוד לומר לא ימצא וכו'. ולהלן בגמרא אמר מר יכול יטמין וכו', הא אמרת רישא שלך אי אתה רואה וכו', לא קשיא הא דקביל עליה אחריות, הא דלא קביל עליה אחריות, ע"כ.

הבעלים של החמץ, הלא העיקר הוא שישראל קיבל עליו אחריות, וכל שקיבל עליו אחריות ה"ה בכל יראה.

(ב) **להלן** בגמרא, דאמר להו רבא לבני מחוזא, בעירו חמירא דבני חילא מבתיכו, כיון דאילו מיגנב ואילו מיתבד ברושתיכו קעי ובעיתון לשלומי, כדילכון דמי ואסור, ע"כ. ולכאורה יש להעיר בזה, דהלא קי"ל (עי' ב"ק ק"א:) דגזל עכו"ם אסור, ומכיון שכן איך הורה רבא לבני מחוזא שילכו ויגזלו בידים את החמץ מהעכו"ם, וא"ת שהלא היה להם לבערם מחמת איסור בל יראה, זה אינו שהלא מבואר במג"א (סי' ת"מ סק"א) דאם הישראל הפקידו אצל עכו"ם אחר וקיבל עליו העכו"ם השני אחריות, ג"ל דשרי, ע"ש. וא"כ היאך התיר להם לגזול מעכו"ם בידים כדי שלא יעברו עליו בבי, הלא היה להם עצה אחרת להפקיד את החמץ ביד עכו"ם אחר.

והנ"ל בישוב כל זה, בשנקדים מש"כ בשו"ת דברי חיים (או"ח סי' י"א) להקשות, דלכאורה לא משכחת קבלת אחריות בחמץ כלל, דהא קבלת אחריות היינו שכל מה שיארע עם החפץ יתחייב לשלם, והלא אמרינן בכתובות (ל"ד:) היתה לו פרה שאולה וטבחה בשבת פטור, משום דהאי שעתא הוא דמחייב, וקים ליה בדרכה מיניה. והנה לפי מאי דקיי"ל (עי' פסחים כ"ט: תוד"ה ר' אשי) דחמץ הוי לאו הניתק לעשה, ואימת

שלך אי אתה רואה, וא"כ גם אם החמץ של ישראל הוא, מ"מ הלא אינו בכלל 'לך', וע"כ כל שלא קיבל עליו אחריות אינו חייב עליה. ועי' בצ"ח בסוגיין מה שמיושב הדקדוק בדברי רש"י. ועכ"פ דעת רוב הפוסקים דמה דקאמר הגמרא שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים, היינו בין של עכו"ם ובין של ישראל ובין של גבוה.

ולפ"ז יש לדקדק בסיפא דבריייתא, יכול יטמין ויקבל פקדונות מן הנכרי וכו', והיינו דאף בשל נכרי, כל שקיבל עליו אחריות חייב בכל יראה, ולכאורה כיון דברישא בשלא קיבל עליו אחריות נכלל בתוכו בין נכרי ובין ישראל ובין של הקדש, גם בסיפא הו"ל הכי, יכול יטמין ויקבל פקדונות מן אחרים ושל הקדש, ולמה שינה לשונו ונקט 'נכרי'. ועי' בצ"ח (ד"ה יכול) שדקדק בזה, וע"ע בפנ"י מש"כ בזה ובשאר דברי האחרונים. ולהלן בתוס' ד"ה למאן דאמר, הביא הצ"ח דעת הלבוש (סי' ת"מ סעי' ד') דבישראל שהפקיד חמצו אצל ישראל חבירו, אף אם קיבל עליו הנפקד אחריות אינו חייב בכל יראה, ע"ש בלבוש מש"כ בטעמו, ומה ששקיל וטרי הצ"ח בדבריו. כלל הדברים שפשטות דברי הבריייתא מוכח דהא דעובר בכל יראה כשקיבל עליו אחריות, דוקא בחמצו של נכרי הוא דאמרינן הכי, אבל בחמץ של ישראל או של הקדש, אינו עובר עליו אף אם קיבל עליו אחריות, וצ"ב דמה נפק"מ מי הם

עליו אחריות, חייב בב"י, ובנכרי שכבשתו לא שייך לומר דאליס הוא, דהלא הוא כבוש תחת ידך, והדק"ל, ע"ש מש"כ בזה.

והנלענ"ד בישוב קו' הדברי חיים, דהנה במכילתא (פ' בא

פרשה י') א"י, בבתיכם למה נאמר, לפי שנאמר בכל גבולך, שומע אני כמשמעו, תלמוד לומר בבתיכם, מה בתיכם ברשותכם, אף גבולך ברשותך, יצא חמצו של ישראל שהוא ברשות נכרי, אע"פ שיכול לבערו אבל אינו ברשותו, יצא חמצו של נכרי שהוא ברשות ישראל וכו', אע"פ שהוא ברשותו אינו יכול לבערו, ע"כ. וביאר המזרחי (שמות יב, יט) את דבריהם, וז"ל: דמיתורא דביתך דלא הוה ליה למכתביה, דבכלל גבולך הוא, דרשינן לאו 'ביתך' ממש קאמר, אלא רשותך, כאילו אמר שבעת ימים שאור לא ימצא ברשותך, שפירושו, באיזה שאור אמרתי, בשאור שכוחך ורשותך עליו, ומינה ילפינן דגבולך נמי בהכי קמייירי, עכ"ל. וע"כ חמץ של נכרי שהוא בבית ישראל, אע"פ שהוא מונח ברשות שלו, מ"מ כיון שאין כוחו ורשותו עליו, שהרי לא קיבל עליו אחריות, אינו חייב עליו בב"י, וכן חמצו של ישראל שהוא באחריות עכו"ם, הרי כח ורשות העכו"ם עליו, וע"כ כל שהוא ברשות אחר, הרי אין רשותו וכוחו עליו, ואינו חייב עליו בב"י. [וע"ע בשו"ת דברי חיים (או"ח סי' י') שהאריך בביאור דברי

דיכול לקיים העשה לא מלקינן ליה, ורק אם לא קיים העשה לוקה למ"ד (מכות ט"ו). קיימו ולא קיימו דקיי"ל כוותי', וא"כ אם יגנב אז מחויב במלקות, דבל יראה מוזהר בכל שעה, ורק כל זמן שהיה יכול לקיים העשה היה פטור, ובשעת הגניבה נתחייב במלקות, וא"כ קלב"מ ופטור מאחריות, עכ"ק הנפלאה. ובביאור יותר, דאף שעדיין שייך חיוב אחריות, כגון אם ביער את חמצו בידים דאז אינו מתחייב במלקות ושפיר חייב באחריות, או שביטלו לדעת הפוסקים דמהני ביטול לחמץ של אחרים (עי' להלן שהארכנו בזה), מ"מ הא דאמרינן דע"י קבלת אחריות ה"ה כשלו, היינו שבכל אופן שנאבד החפץ ה"ה חייב באחריותו, אבל אם לא משכחת חיוב אחריות בכל אופן, א"כ לא שייך למימר שיהיה חשוב כשלו, מאחר שיש היכי תמצי שאינו חייב לשלם מחמת אחריותו, וז"ב.

ומסיק שם בדברי חיים, דעכ"ח מוכח מזה כדעת הרמב"ם (הל' חמץ ומצה פ"ד ה"ד) דאחריות אלם הוי אחריות, ומכיון שכן אף שמן הדין אינו חייב לשלם אם נתחייב אז במלקות דקלב"מ, מ"מ עדיין יוצרך לשלם מחמת שהנכרי אלם הוא ויכפהו לכך, וע"כ שפיר שייך קבלת אחריות בכל אופן. ושוב הקשה דהתינח בסתם נכרי, אבל הלא בגמרא אמרינן דאף נכרי שכבשתו, דהיינו שהוא תחת ידך, והפקיד את חמצו ביד הישראל, וקיבל

הכוונה דבקבלת אחריות לחוד הרי זה כשלו, דבאמת כל זמן שאין החמץ שלו ממש, אין זה בכלל 'לך', והא דעובר עליו בכל יראה היינו טעמא, דכיון דאם יקח ישראל את החמץ לעצמו, הרי יהיה החמץ שלו ממש, ואין זה בכלל גזילה כלל, רק דהוי כהפקעת הלואה, ע"כ העמידה התורה את החמץ בבעלותו, כאילו כבר לקחה לעצמו, אמנם מה שהעמידה התורה את החמץ בבעלותו, היינו רק מאחר שכבר הוא ברשותו ובאחריותו, כדילפינן מ'בתיכם', ע"כ בכה"ג העמידה התורה את החמץ בבעלותו לגמרי, אבל אם לא קיבל עליו אחריות כלל, נמצא שאינו בכלל 'בתיכם', ע"כ בכה"ג לא חידשה התורה הדבר הזה, שמכיון שיכול להחזיקו לעצמו דהוי כהפקעת הלואה, יהיה החמץ בבעלותו, ודו"ק.

ולפ"ו נמצא דמש"כ השאג"א להעיר דלא יועיל ביטול לחמץ של נכרי שקיבל עליו אחריות דהא אינו שלו, כל זה לשיטתו דמחמת קבלת אחריות לחוד הוא דחייב בב"י, הוא דאיכא למימר הכי, אבל לדברינו הרי זה שלו ממש, ושפיר מהני ביטול גם לחמצו של עכו"ם.

ומעתה מיושב היטב קו' הדברי חיים, דעד כאן לא קשה קושיתו, רק אם נימא דחייב כל יראה ישנו בקבלת אחריות לחוד, בזה הוא דאיכא לאקשווי דלאו בכל גוויי חייב באחריותו, דאם

המכילתא כעין דברי המזרחי, ומה שהאריך בביאורו מחותני הגרצ"ה מייזליש ז"ל מווייצען בשו"ת בנין צבי (ח"ב סי' ל"ב) בדברים ברורים, ע"ש.]

והנה בשאגת אריה (סי' ע"ז) כ' לחדש דלא מהני ביטול לחמץ שאינו שלו רק שקיבל עליו אחריותו, דהלא ביטול מטעם הפקר הוא, והיאך מהני הפקר לדבר שאינו שלו. וכ' עליו הדברי חיים (שם), דגבי פקדון של נכרי שפיר שייך ביטול, דהלא קי"ל (עי' אה"ע סי' כ"ח בחלקת מחוקק ס"ק כ"א ובבית שמואל ס"ק ל"א) גבי משכון של נכרי, דאם קידש בו מקודשת, ולא הוה מקדש בגזל, דכיון דבהתירא אתי לידיה לא מיקרי גזל, דלא אסור בגזל גוי רק כמו גזל החנית, אבל היכי דלא דמי לגזל החנית מותר דהוי כהפקעת הלואתו, דנכסי נכרי הם הפקר, ורק שאין רשאים לגזלו מחמתו, א"כ כיון שמסלק הישראל כוחו שפיר הוי הפקר ממש.

ואפשר להוסיף ע"ד, דלכאורה זה ברור שכל זמן שלא לקח הישראל את החמץ לעצמו, הרי זה של הנכרי, ורק רשות ואחריות ישראל הוא על החמץ. ומעתה י"ל דס"ל לסוגיא דידן דהא דילפינן מולביתך דחמצו של נכרי שאינו ברשות הישראל אינו חייב עליו בכל יראה, וכן ילפינן מזה דאם הוא ברשותו, דהיינו שקיבל עליו אחריות חייב עליו בכל יראה, אין

הג"ר אברהם שמואל שטערן ז"ל א

ראש ישיבת תורת חסד לאנדאן

חמץ בפסח אי יש בו דין ירושה והמסתעף

(ביאור שיטת שו"ע הרב בקונטרס אחרון)

חוב ביעור על היורשים. ויש בדבריו כמה חידושים כמו שיבואר.

וזה לשון הרב (בקנט"א), דכל איסורי הנאה אינן הפקר גמור א"כ לא דמי כלל לעבד שהפקירו שאין לו בו שום צד ממון לכך אינו יכול להוריש כי מה יוריש אבל חמץ יש לו בו צד ממון שאם עבר ומכרו מיתר להנות מדמיו מן התורה, (וכו'), אבל עכ"פ אינו הפקר גמור עד שכל הרוצה ליטול בעבירה

א) החק יעקב (סימן תל"ה) מחדש דמי שלא ביער חמצו ומת לאחר שהגיע זמן איסורו אין היורשים מחויבים לבערו, והביא ראיה מהמפקיר עבדו ומת וכו' דלא מורית איסורא לבריה, ומשום דחמץ הוא אינו ברשותו של אדם, וכדאמרין בגמרא (פסחים דף ו:) שני דברים אינם ברשותו של אדם חמץ בפסח וכו'. ובשו"ע הרב בקונטרס אחרון (סימן תל"ה) חולק עליו ודעתו דשפיר יש בו דין ירושה וחל

א. הגה"צ רבי אברהם שמואל שטערן זצ"ל נולד בשנת תש"ט לאביו הגה"צ רבי פנחס זעליג שטערן זצ"ל הרב מסערענטש ומנו"כ פה לאנדאן. כימי עלומיו נתגדל פה בישיבת מתיבתא תחת חסותו של הגה"צ רבי אברהם שמואל ראנד זצ"ל ראש ישיבת מתיבתא ומח"ס שמן ראש, אשר ממנו קיבל תורה ויראת שמים במלא חפניים.

יסד ישיבת תורת חסד פה לאנדאן ואח"כ בהיטשין, ועמד בראשה עד יום פטירתו ד' כסליו שנת תשס"ו, שם הרביץ תורה ויראה למאות תלמידים שהיו קשורים אליו בעבודת אהבה, עמהם העמיק וחיפש בסוגיות הש"ס (חלק חידושי נדפסו בספר אמרי אש), בגודל השפעתו ובלב סוער הדריך תלמידיו בדרכי עיון התורה משולב עם חסידות יראת שמים ומדות טובות, בחכמה ובתבונה ובמסירות רב עלה בידו לגדל דור לשם ולתפארת, דברי תורתו הדרכותיו והשקפותיו חרותים על לוח לב מאות תלמידיו הנפוצים בכל קצוות תבל. דברי תורה האלו קבלנו מאת תלמידו הר"ר אהרן מנחם עסטרייכער שליט"א מו"ץ בקהל יטב לב דסאטמאר, תשוח"ח לו.

שלו, ומשמע כסברת החק יעקב דהוי ממש אינו שלו, והטעם דחמץ בפסח הוי אינו שלו, הנה מצינו מחלוקת עצומה בראשונים ואחרונים אם איסור הנאה הוי שלו או לא, דדעת הרשב"א (נדרים מז: ובתשובות ח"ד סימן ר"ב) דאיסור הנאה לא הוי שלו והיינו דכל דבר שאסור בהנאה יוצא ממילא מרשותו גם בלי יאוש והפקר של הבעלים, (ויש אריכות בביאור דברי הרשב"א ואכ"מ), וכן דעת עוד כמה אחרונים, וכנראה דגם החק יעקב ס"ל כשיטה זו.

ולפי שיטה זו דאיסורי הנאה לא הוי שלו יובנו דברי הגמרא ורש"י בפשטות דחמץ בפסח שאסרה התורה עליו בהנאה, כיון דע"י איה"נ יוצא מרשותו לגמרי ולא הוי שלו נמצא שאין לו חמץ ולמה יעבור עליו איסור כל יראה כמו שאינו עובר על חמץ של אחרים, רק דעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו ממש ועובר עליו כאילו היה שלו. וכן משמע בלשון הרמב"ן (ריש פסחים), וז"ל, דכיון שלא הקפידה התורה אלא שלא יהא חמץ שלו ברשותו ואיסורי הנאה אינן ממון ולא קרינן בו לך, הדין הוא שלא יעבור עליו בכלום אלא שהתורה עשאתו כאלו הוא ברשותו לעבור עליו, עכ"ל, ומשמע מדבריו דס"ל כדעת הרשב"א דאיה"נ לא הוי שלו.

אכן לפי"ז יקשה מכאן על שיטת הסוברים דאיה"נ יש להם בעלים

יבא ויטול בעל כרחו של בעלים (וכו'). וכן מצינו בהדיא בפסחים דף ו' ע"ב ולא מצי מבטל ליה (לאחר שהגיע זמן איסור) משמע דאי הוה מצי הוה מועיל, ואי בלאו הכי נמי הפקר גמור הוא עד שאין בניו יכולין לירשו ואפ"ה עשאו הכתוב כו' א"כ כשיפקירנו מה מועיל, אלא עכ"ח כשהוא הפקר גמור לא עשאו הכתוב כו', ועכשיו שאינו הפקר אלא שאין לו זכות בגופו מחמת שאסור לו ליהנות ממנו ולכך אינו יכול להפקירו, עשאו הכתוב כאילו הוא שלו לגמרי, וא"כ לא דמי כלל לעבד שהפקירו הפקר גמור, ואפשר שבניו יורשים החמץ דירושה ממילא הוא וחיילא על כל מה ששם אביו נקרא עליו, אף שאין לו זכות בגופו, אבל אינו יכול להפקירו ולמכרו במתנה כיון שאין לו שום זכות בגופו אף שהוא שלו ואין אחר יכול להוציא מידו בעל כרחו, כמו שנתבאר. עכ"ל הרב, (המשך דבריו יובא להלן).

- א -

חמץ בפסח הוי שלו אבל אינו ברשותו

(ב) **נמצא** דיש לנו מחלוקת חק יעקב והשו"ע הרב בפירוש הא דאמרו בגמרא (פסחים דף ו':) דחמץ בפסח אינו ברשותו של אדם, דדעת החק יעקב דאינו שלו עד שאין שייך בו ירושה, אבל דעת שו"ע הרב דשפיר הוי שלו אלא שאין לו זכות בגופו. והנה רש"י פירש אינו ברשותו דהיינו דאינו

(כן הוא דעת הריטב"א סוכה לד:, וכן מוכח דעת הר"ן נדרים פד: ואכ"מ, וכן דעת הרבה אחרונים), אכן יש לומר עוד דחמץ בפסח חמור יותר משאר איסורי הנאה ובהם גם הם מודים דיצא לגמרי מרשותו ואינו שלו, והטעם לזה כתב המקור חיים (ריש סימן תלי"א) דחמץ כיון שמצוה לשורפו הוא אבוד מכל אדם והוא הפקר ולכן יוצא מרשותו. ומהלך אחר יש בזה בשו"ת חת"ס (או"ח סימן ק"פ) דהטעם דהוי אינו שלו משום דמצווה עליו לשורפו. ונדרך אחר יש בחידושי חת"ס (חולין קמ.) דחמץ הוי הפקר מפני שהוציאה אותו התורה בפירוש מרשותו דקאמר רחמנא בפירוש דאינו שלך עיין [שם].

ג) **אבל** דעת השו"ע הרב הוא דבאמת חמץ בפסח שפיר הוי שלו, דשפיר קרוי עליו שם בעלים ולא הוי הפקר גמור, ואין אחר יכול להוציאו ממנו בעל כרחו, רק דאין לו זכות בגופו, ולכן אין יכול להפקירו וליתנו במתנה לאחר, וזהו הטעם דאמרינן בגמרא דאין יכול לבטל חמץ בפסח אחר זמן איסורו, עכ"ד. ולכאורה כוונתו דחמץ בפסח ושאר איסורי הנאה שפיר הוי שלו רק דכיון דאסור בהנאה הוי כדבר שאינו ברשותו, ולכן אין יכול להפקירו, וכדאמרינן בגמרא (ב"ק סח:) דגזל ולא נתייאשו הבעלים שניהם א"י להקדישו זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו, והיינו דאף דהוי של הנגזל ממש מ"מ כיון שהוא אצל הגזלן

ואינו יכול להשתמש בו הוי אינו ברשותו ואינו יכול להקדישו וה"ה למכרו ולהפקירו. וכן מצינו מבואר מדברי הקצוה"ח (סי' ת"ו סק"א) שדעתו כן דאיה"נ הוי שלו רק דאינו ברשותו למכרו ולהקדישו, דהקצוה"ח כתב שם גם כן דלכן אין יכול לבטל חמץ בפסח משום דהוי אינו ברשותו, ומוכח מזה דהקצוה"ח פירש בכוונת הגמרא דחמץ הוי אינו ברשותו של אדם היינו דבאמת הוא שלו אבל אינו ברשותו (וכמו אינו ברשותו דמס' ב"ק), והיינו דכיון שאין לו שום הנאה מחפץ זה ואינו יכול להשתמש בו הוי אינו ברשותו. (רק דצ"ב קצת לשיטתם מהו הפירוש שני דברים אינם ברשותו חמץ בפסח ובור ברה"ר, הרי בור ברה"ר לגמרי אינו שלו).

רק דצריך ביאור מה שאמרו בגמ' דעשאן הכתוב כאילו ברשותו, דלכאורה למה צריכין לזה דעשאן הכתוב, הרי אף דהחמץ אינו ברשותו מכח האיסור הנאה מ"מ מהיכי תיתי לומר שלא יעבור עליו בבל יראה עד שהוצרך להחידוש דעשאן הכתוב, דהרי החמץ הוא עדיין שלו גם לאחר שנאסר בהנאה, וא"כ אפשר לומר דלכן עובר עליו בבל יראה מחמת דהוי שלו, ולכאורה פשטות הגמ' נראה דחמץ בפסח אינו שלו כלל ולכן לולא שעשאן הכתוב כאילו הוא ברשותו שעובר עליו כאילו היה שלו, לא היה לו לעבור עליו בב"י כמו שאינו עובר בחמץ של אחרים, אבל לדעת השו"ע הרב

הרב אפרים לאנדא

דומ"ץ בהתאחקה"ח

בענין בדיקת חמץ במלון (האטע"ל) בתוך הפסח

נשאלתי במי ששכר חדר בתוך בית מלון (האטע"ל) של עכו"ם בחוה"מ פסח האם כשנכנס לשם מחויב בבדיקת חמץ דהא הבעה"ב העכו"ם ודאי לא בדק בליל י"ד, וכן יש לעיין בדבר המצוי שאדם שזכר רכב (קא"ר) בחוה"מ האם יש לבדוק הרכב מחמץ, דהא מצינו בטוש"ע (סי' תל"ה) דאם לא בדק בי"ד יבדוק בתוך המועד, ומבואר במג"א (שם סק"א) דמברך על הבדיקה שבתוך הפסח, וכ"ה בשוועה"ר (שם סעי' ב') ובמשנ"ב (שם סק"ה), ודלא כהטו"ז (שם סק"ב) שמסתפק בזה, וא"כ ה"נ יצטרך לברך בשעת הבדיקה.

שאמרה תורה תשבינו יכול להתקיים באחד מב' דברים, או שיבטל בלבו כל חמץ שיש ברשותו וכו', או אם לא בטלו בלבו כלל צריך מה"ת שיבדוק אחריו בכל מקום שהוא רגיל להמצא שם ויבערנו מן העולם וכו', אלא מפני שביטול זה תלוי במחשבתו של בני אדם ואין דעותיהן שוות ואפשר שיקלו בכך ולא יוציאווהו מלבן לגמרי, ראו חכמים להחמיר שלא יספיק ביטול והצריכוהו בדיקה וביעור וכו' עיי"ש. ומיושב בזה שי' רש"י דאחר שתקנו חכמים דלצאת מאיסור ב"י בעי בדיקה וביטול, נמצא דמי שלא בדק אף שביטל כראוי הרי הוא עובר באיסור ב"י וב"י מדרבנן מאחר שלא יצא מאיסורו כתיקון חכמים.

א. לכאורה יש לתלות שאלה זו בפלוגתת רש"י ותוס' בטעמא דתיקנו חז"ל חיוב בדיקת חמץ.

תשובה לכאורה נראה דכיון דהחמץ הנמצא בהחדר שהשכירו הוא חמץ של נכרי, וא"כ באנו בזה למה שנחלקו רש"י ותוספת ביסוד תקנת חכמים בבדיקת חמץ בליל י"ד דשי' רש"י (פסחים ב' ע"א ד"ה בודקין) כדי שלא יעבור עליו בכל יראה ובבל ימצא, והתוס' (ד"ה אור) הקשו ע"ז דכיון דהבודק צריך שיבטל א"כ ע"כ אינו עובר ע"ז, והא דהצריכו חכמים לבדיקה הוא כדי שלא יבוא לאכלו, כיון שרגיל בו כל השנה ולא בדילי מיניה. ובשוב דעת רש"י כתב הר"ן (ריש מסכתין) וז"ל, אלא כך הוא עיקרן של דברים, שזה

אבל לשיטת התוס' דכל עיקר תקנת בדיקה הוא מחשש דאם ישאר חמץ ברשותו וימצא חמץ בתוך הפסח וישכח ויאכלנו, א"כ גם בחמץ של נכרי דסגי במחיצה ולא הצריכהו ביעור מחשש אכילה, משום דבדיל קצת מינייהו מ"מ צריך לבדוק אחר החמץ של הנכרי שאינו ידוע כדי להניח חמצו אחורי מחיצה עשרה כדי שלא יבוא לאכלו, ואע"ג דאין בחמצו של נכרי צד איסור דב"י כלל, מ"מ חשש אכילה איכא בהו.

ועי' בתוס' (שם י' ע"ב ד"ה ואם) דאפי' אחר הפסח דליכא ב"י כלל מ"מ כיון דחמץ שעבר עליו הפסח אסור באכילה א"כ אם לא בדק חמצו עד אחר הפסח חייב לבדוק כדי שלא ישכח ויאכל מחמץ שעבר עליו הפסח שאסור באכילה, ועיי"ש בתוס' שכ' דלרש"י אין חיוב בדיקה אחר הפסח דהא פירש במתני' דבודקים שלא יעבור בבל יראה, ומשום שמא יבוא לאכלו לא הצריכהו לבדוק אחר חמץ שאינו ידוע, ולהלכה פסקו הרמב"ם (פ"ג מחומ"מ ה"ה) והשו"ע (סי' תל"ה) דאם לא בדק תוך המועד יבדוק לאחר המועד והיינו אחר הפסח, אבל מ"מ לא יברך על בדיקה זו כיון דאחר הפסח שוב אין איסור בשהיתו והאיך יברך על ביעורו. ובפשיטות מבואר דלהלכה נקטו הפוסקים כדעת התוס' דחיוב הבדיקה הוא מחשש שמא ישכח ויאכל ולכן גם לאחר הפסח חייב בבדיקה.

נמצינו למדים דבחמץ של נכרי המונח ברשותו ולא שייך כלל לעבור עליו בלאו דב"י כדאמרי' בגמ' (פסחים ה' ע"ב) לא יראה לך חמץ שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים, א"כ לא מצינו שיתחייב לבדוק חמץ של אחרים המונח ברשות, והא דאמרי' (שם ו' ע"א) דחמצו של נכרי עושה לו מחיצה עשרה טפחים, ופרש"י (ד"ה חמצו) שלא ישכח ויאכלנו, היינו דוקא כשמצא חמץ של נכרי בביתו, אבל אין חיוב בדיקה על חמץ של נכרי שאינו ידוע משום חשש דשמא ימצא חמץ בפסח וישכח ויאכלנו, דחשש אכילה אינו מחייב אלא מחיצה על חמץ הידוע אבל לא בדיקה בביתו דשמא יש בו חמץ של נכרי.

וכ"כ בתוס' רבינו פרץ בשם הר"ר יחיאל (שם ב' ע"א) לת' קו' התוס' על שיטת רש"י מהא דאמרי' לקמן (י' ע"ב) דככר בשמי קורה דצריך סולם להורידה משום דזימנין דנפיל ואתי למיכלה משמע דהחיוב לבער הוא משום חשש אכילה, ות"י דשאני התם ידידע שהככר מונח שם, אבל אי"ז טעם להצריך בדיקה כשאינו ידוע דאיכא חמץ בבית, וכ"כ בפני יהושע (כ' ע"א), והכריח דגם לרש"י בחמץ ידוע יש חיוב לבער דשמא יבוא לאכלו מהא דמוצא חמץ ביו"ט כופה עליו כלי, וברש"י (ו' ע"א ד"ה כופה) כתב הטעם דשמא יבוא לאכלו, וכ"ה בפרמ"ג (סי' תל"ה משב"ז סק"א).

בביטול ואפי' אם ביטל חמצו עדיין עובר על החמץ מדרבנן בשהייתו וע"כ צריך בדיקה, וכע"ז כ' בשו"ת נודע ביהודה (תנינא או"ח סי' ס'), וכדבריהם משמע גם במהרש"א (י' ע"א ד"ה על ובדק).

ולפ"ז מבאר בשועה"ר (בסי' תמ"ב קו"א סק"ט ובסי' תמ"ו קו"א סק"א) הא דמבואר בשו"ע (סי' תמ"ז סעי' י"ב) דחמץ נוקשה אינו אסור בהנאה אחר הפסח וכמש"כ הר"ן (י"ג ע"א מדפה"ר) דכיון שלא עבר על איסור תורה לא קנסוהו חכמים, והיינו דלא דמי לחמץ גמור שביטלו ולא עבר על איסור תורה, דכיון דחכמים גזרו דהביטול לא מועיל ועדיין צריך לבערו ואם אינו מבערו הרי הוא עובר בב"י מדרבנן, ולכן מברך על הבדיקה וביעור ולהכי אם עבר ולא ביערו אע"ג שביטלו ולא עבר על איסור תורה, מ"מ אסור לאחר הפסח משום חמץ שעבר עליו הפסח, משא"כ חמץ נוקשה דאין בהו לאו דב"י ולא נאסר רק באכילה מדרבנן והצריכו ג"כ לבערו גזירה שמא ישכח ויאכל ממנה בפסח, אבל אינו עובר עליו באיסור ב"י מדרבנן, והו"ל כשאר איסורי הנאה דאין עליהן דין ביעור אלא דאין להשהותן משום תקלה, ואם עבר ע"ז כשעבר עליו הפסח אין קונסים אותו, וכן מתבאר בד' המג"א (סי' תמ"ז ס"ק מ"ו).

ועי' בשועה"ר (סי' תמ"ב סעי' כ') דלכן אם שכח ולא ביער חמץ נוקשה

ב. מבואר באחרונים דגם לשיטת התוס' גדר התקנה הוא דעדיין עובר על ב"י דלא סגי בביטול.

אמנם מבואר באחרונים ובראשם בשועה"ר (סי' תל"ה סעי' ד') דמבאר הטעם שאין לברך על הבדיקה דלאחר הפסח, כיון שהוא רק מחשש תקלה שלא יבוא לאכלו, אבל אם משהה אותו ואינו מבערו אינו עובר על שה"י זו על איסור ב"י אפי' מדברי סופרים, ובתו"ד כ' וז"ל, משא"כ כשהוא בודק בתוך הפסח שאז יש בביעור מצוה מצד עצמו שנאמר תשביתו שאור מבתיכם, ואם אינו מבערו עובר עליו בב"י, וב"י ואף אם כבר ביטל כל חמצו קודם הפסח שאינו מצווה לבערו מה"ת, מ"מ כיון שגזרו חכמים שאין ביטול מועיל כלום מטעמים ידועים (כוונתו לרש"י ותוס' המובאים אצלו בסי' תל"א) הרי החמץ הזה כאילו לא ביטלו ועובר עליו בב"י וב"י מדברי סופרים וגם יש מצוות תשביתו מד"ס ולכן מברך וצונו על ביעור חמץ, עיי"ש, הרי שפתיו ברור מללו דלכו"ע גדר התקנה הוא שכל שאינו בודק כתקנת חכמים הרי הוא עובר בב"י ומבטל חיוב תשביתו מדרבנן, ומה שנחלקו בזה רש"י ותוס' הוא מאיזה טעם באו חכמים לומר כן אי מחשש שלא יבטל בלב שלם וכמש"כ הר"ן בשיטת רש"י, או משום שלא ישכח ויבוא לאכלו כשיטת התוס', אבל אין זה הסיבה המצריכה את הבדיקה, רק הסיבה והגורם לתקנת חכמים דלא סגי

ג. י"ל דגם לשיטת התוס' אין חיוב בדיקה לחמצו של נכרי ולא דמי לחיוב בדיקה שלאחר המועד.

ומש"כ התוס' דגם אחר המועד חייב לבדוק משום חמץ שעבר עליו הפסח, ואע"ג דשוב אינו עובר עליו בב"י וכמו שביאר בשו"ע ה"ל דלהכי אינו מברך על בדיקה זו, וא"כ צ"ב אמאי חייב לבדוק על הספק דמאי שנא משאר איסורי הנאה לא מצינו תקנת בדיקה אחריהם, אמנם עי' בר"ן (ד' ע"ב מדפנה"ר) שהוסיף על ד' התוס' דכי היכי דקנסוהו רבנן משום דעבר עלי' בבל יראה לאסרו ואפי' בהנאה עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה להצריכו אף בדיקה, עכ"ל. ולפ"ד צ"ל בכוונת התוס' שכתבו לדעת רש"י דבודקין שלא יעבור עליו בב"י וב"י אי"צ לבדוק אחר הפסח, היינו דלשיטת רש"י לא שייך כלל לחייבו בבדיקה אחר הפסח שאין טעם בבדיקה זו דלא מצינו כלל חיוב בדיקה כשאינו עובר עליו בלאו דב"י, אבל לדעת התוס' דגם בתוך הפסח טעם תקנת בדיקה הוא כדי שלא יבוא לאכלו, ומשו"ה תיקנו דלא מהני הביטול ועובר על ב"י מדברי סופרים, וע"כ שייך לומר דגם אחר הפסח עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה ותיקנו בדיקה כדי שלא יבוא לאכלו ואע"ג דשוב אין בה צד איסור ב"י וב"י.

ומעתה נראה דבחמץ של נכרי המונח ברשותו גם לשיטת התוס' אינו

בערב פסח ונזכר בתוך הפסח אע"ג שצריך לבער משום חשש תקלה כנ"ל, אבל לא יברך ע"ז כיון דאין מצוה על הביעור מצד עצמו, ועל ביעור משום חשש תקלה לא שייך לברך על מצות ביעור, עיי"ש. ובאמת לא מצינו בפוסקים דעל חמץ נוקשה תיקנו ג"כ חיוב בדיקה, וכמו בשאר איסורי הנאה לא חששו על הספק כשאינו ידוע שיש לו איסורי הנאה בביתו שיתחייב לבדוק ורק אם מצא חמץ נוקשה בביתו חייב לבערו דשמא יבוא לאכלו, וחייב בדיקה הוא רק בדאיכא לאו דב"י וב"י דאז חייב מה"ת בבדיקה כדי שלא יעבור על הלאו וכדאיתא בר"ן (כריש מסכתין) דחיוב בדיקה הוא מה"ת ואם עשה הבדיקה כדין אע"ג שנמצא חמץ בביתו שוב אינו עובר עליו. (ומש"כ התוס' (כריש מסכתין) דחמץ חמור טפי משאר איסורי הנאה, היינו רק על החיוב ביעור דלא מצינו בשאר איסור הנאה דאינו מתחייב לבערו ושלא להשהותם בכל רגע, עי' שפת אמת (שם)).

ושו"ר בפרמ"ג (סי' תל"ט א"א סק"ד) שחקר בעכבר נכנס וחמץ נוקשה בפיו האם מוטל לבדוק, דשמא רק בחמץ בעין הצריכו לבדוק שוב, ולהאמור לא מצינו כלל חיוב בדיקה בחמץ נוקשה שאינו ידוע, אך בחידושי הר"ן (ט' ע"ב ד"ה לפיכך) מפורש דחמץ נוקשה דמיתסר באכילה מדרבנן צריך בדיקה, ויבואר לקמן (אות ז') דהר"ן לשיטתו אזל.

הרב יעקב עקשטיין

רב ומפקח כשרות בלאנדאן

בירור הלכה בענין המנהג להכין מים לפני פסח לשתי' ולבישול

לאוכל'ס' והאנשים הגרים סביבם זורקים לתוכם (גם בימות הפסח) חמץ משירי מאכלם וכו' א"כ לכאורה כל המים צריכים להיות אסורים לשימוש בפסח. וכבר ישבו גאוני הדורות על מדוכה זו ועלו להתיר השתייה והשימוש במים אלו מכמה טעמים. בהמשך דבריו מביא חמשה טעמים להתיר וזה תוכן דבריו: -

א. **חמץ** של הפקר ושל אינו יהודי בטל בשישים כשאר איסורים (שע"ת ס"ק ל).

ב. **חז"ל** לא אסרו איסור משהו בדבר שלא יבא לעולם לידי נתינת טעם (כלי שמשמשים בשפע הרשב"א - מובא ביו"ד סימן צט) ואף כאן לעולם יהיה שישים במים כנגד החמץ.

ג. **איסור** משהו אינו קיים אלא בתלוש ולא במחובר לקרקע, והמים הרי מחוברים לקרקע וממילא בטלים בשישים (אבני נזר).

יש נוהגין להכין מים לפני פסח לשתי' ולבישול. טעם הנוהגים כן שחוששים שמא יש חמץ באגמים ובנהרות הפתוחים, מהם באים מי הברז, והרי כל המים מחוברים, וחמץ אסור במשהו וכו'. ועי' בפסקי תשובות* בענין שתיית מי הכנרת בפסח, והנני מעתיק לשונו:

חמש טעמי היתר:

י"ד. סעי' יג, מ"ב סקס"ז: "אם נמצא גרעיני תבואה בכאר מים בפסח וכו' ראוי להיזהר בכל מה דאפשר שלא להשתמש באותן מים בפסח וכו', שמא נכבש בתוכו מעל"ע וכו', ומ"מ אם חייו תלויים בו יש להתיר מטעם ס"ס שמא עכשיו נפלה וכו' ושלא לא נתבקעה ונתרככה וכו'".

והנה לפי"ז במקום שאין לנו ספיקות אלו להתיר, כגון בנהרות ואגמים (כמו מי הכנרת בא"י) שמספקים מי שתי'

ד. **דעת** הרמב"ם שטעם איסור חמץ במשהו הוא משום שהוא דבר שיש לו מתיירין. וכתב הצ"ח שדין דבר שיש לו מתיירין שייך רק באכילה, שאם יאכלנו היום שוב לא יוכל לאכלו למחר בזמן ההיתר, משא"כ באיסור טלטול שיכול לטלטלו גם היום וגם מחר, והוא הדין לאיסור הנאה והשתמשות במים שיכול להנות ולהשתמש במים גם היום וגם מחר (חלקת יואב).

ה. **איסור** כבוש שייך רק בקבוע ועומד במקומו, ואילו מי האגמים והנהרות מתחלפים ומתנועעים ולא שייך בהם כבוש (ספר יהושע).

וממשיך שם בזה"ל: "וכל ההתיריים הנ"ל הוא לענין שלא יאסרו המים, אבל עדיין יש לחשוש שיתפורר החמץ בתוך המים ויגיע משהו מן החמץ לאדם וכו', ולכן אין להתיר להשתמש עם המים אא"כ מניחים בפי הברז מסננת מבד וכו' ". ובהגהות שם אות 70 הנה בימינו המים עוברים תהליך סינון וכו' אעפ"כ מנהג ישראל להניח מסננת על הברזים. ע"כ מהפסקי תשובות.

והנה, זה שהניח הפסק"ת יסוד מוצק שאנשים זורקים חמץ בפסח לתוך הנהרות וכו' ונכבשים שם כ"ד שעות וכו' אפשר שהוא נכון במקומו

בא"י (וגם בזה אין לי הכרע) אבל בחו"ל עכ"פ בעיר הבירה לונדון יצ"ו ודאי אינו כן, ועוד השמיט תורה שלימה של איסור חמץ בצונן המובא בשו"ע² תס"ז סעיף י"ב ותמ"ז סעיף ד', דבזה לא צריכים לטעם כבוש כ"ד שעות, דהרמ"א מחמיר שאפי' חטה במים צוננים נאסרו המים, והחזו"א מחמיר שמיד נאסר כל המים אפי' לא נתרכה החטה. ע"כ ברצוני לדון בכל הענין ממקורו ולראות אם הכנת מים בערב פסח הוא חיוב, או רק מנהג טוב, שבזה אין שיעור להחומרות שעושין בפסח מפני חומרת איסור חמץ.

ונפקא מינה לבנ"א שלא קיבלו על עצמם חומרא זו שאינם מחוייבים מצד הדין להכין מים לפסח.

חטה שנמצאת במים

מקור ההלכה מביא הטור בשם האבי עזרי: "מעשה ונמצאת חטה בקועה בכלי של מים ובשלו באותן המים תבשיל והתירו התבשיל וכן התיר אבי העזרי חטין שנפלו לבור וכתב שאין מחמיצות כדאמרינן תפח תלטוש בצונן, אלמא שהצונן מעכבו מלהחמיץ, ונ"ל שאין הנידון דומה לראיה דההיא דוקא בעיסה אבל חטה ודאי מחמצת במים צוננין".³

ב. סימן תס"ז סעי' ב'. וסעי' ד'.

ג. סימן תס"ז בשם האבי עזרי.

עכ"ל. ואפשר דאפילו בתוך הפסח שרי שאף על פי שאיסורו במשהו שאני הכא דאפילו משהו אין כאן, וכבר כתבתי בסימן זה (רט: ד"ה ומ"ש הרא"ש) שמדברי רבינו בדעת הרא"ש נראה שהוא סובר שמים צוננים שנמצאה בהם חטה ולשו בהם או בישלו בהם בתוך הפסח אסור, ורבינו שמתיר כאן מפני שאין החמץ נותן טעם היינו בנמצאת קודם פסח אבל אם נמצאת בתוך הפסח דאיסורו במשהו לא".

ועי' בב"ח שכתב: "ולענין הלכה למעשה, נראה בעיני דראוי לנהוג כמ"ש בהגהות מיימוניות בשם הר"ם, דאם נתרככה החטה אסורים המים ואצ"ל חמץ גמור או עיסה שנפל לבאר דאסורים המים".

הבדל בין חיטה לחמץ

וראה ב"י בסוף הסימן שכתב:

"כתב האגור (סי' תשז) בשם מהר"י מולין (הל' מאכלות אסורות בפסח עמ' קלו סי' כג והל' מים דלישת המצות עמ' לב סוס"י ג) שיש לזהר למי שמשמש מבארות בפסח שאין נזהרין מהם כל השנה ובפרט מבארות של גוים שיש לחוש שמא יש חמץ בבור שיש לסנן המים בבגד נקי בכל פעם ששואב, ועוד ציוה (הל' ל' יום קודם לפסח עמ' יא סי' ד) לתקן ברזות חדשות בכל החביות עכ"ל

וכתב עליו הב"י: "ולי נראה דאין מכאן ראייה דאיכא למימר דהא דחטים מחמיצים ע"י מים צוננים היינו אחר שיצאו מתוך המים אבל בעודן בתוך המים הצוננים לעולם אינם מחמיצין,

וה"ל המדרכי בפרק כל שעה: "פירש אבי העזרי החיטים שנפלו לבאר מים מותרים לדברי רבתי שפסקו נותן טעם לפגם מותר בפסח, ותו דאינו מחמיץ בעוד שהחטה מוטלת לצונן, הילכך נראה לרבינו אבי העזרי דלדברי הכל מותרים: וכתב רבינו יצחק באור זרוע (פסקי ע"ז סי' רסט) ככר לחם חמץ שנפל לבור ואין בו כדי ליתן טעם במימי הבור, בזה יש להסתפק אם מותרים מי הבור או אסורין דשמא יש להחמיר בו יותר מחיטה משום דהככר כבר נתחמץ ועיסה שהחמיצה שנפלה לבאר בודאי יהבא טעמא ולא ידעינן אי לשבח אי לפגם ומסתמא נותן טעם לפגם, ותו כל כהאי גוונא סמכינן אשאליות (פרשת צו שאילתא פ) שהתירו חמץ בפסח בששים"ד עכ"ל.

ובהגהות מיימוניות כתבו בפרק א' (ה"ה) דברי אבי העזרי וכתבו עוד, אבל ריצב"א היה מצריך לשפוך המים בחוץ שנמצאת בהם החטה, אבל המצות שנעשו כבר מן המים התיר דמחיטה אחת לא בלעי

ויעוין בשעה"צ (אות קיא וכ"ה במשנה ברורה סי' תס"ז ס"ק לו, לח) שכתב בשם הפר"ח והח"א וש"ע הרב, דאפילו סינון לא מהני.

שיעור כבוש ומבושל בחיטה שנפלה למים

בש"ע לענין חטה שנמצאת בע"פ בתרנגולת כתב הרמ"א: "ויש מחמירין בכלי שני בפסח וטוב להחמיר".¹

ויעיין במשנ"ב דמביא קושית המ"א, "ואף דבסימן תס"ז סי"ב משמע מרמ"א דאוסר הבשר שנשרה אף בצונן כשנמצא שם חיטה"ח? ופירוש דבריו דכאן כתב הרמ"א דיש להחמיר בכלי שני אם נמצא שם חיטה, ובסימן תס"ז אזל לחומרא אפילו במים צוננים. ותירץ המג"א, דהתם מיירי בבשר שיש בה פילי ונאסר גם הבשר ע"י המים שנכנס בתוך הפילי, וכאן מיירי בדופן שלם שאז אין הבשר נאסר אלא ממים חמים וכו' אבל המים בעצמם אסורים ע"י החטה, עכ"ל. ופי' הדברים ששם דנין על המים וזה מחמירינן לכתחילה אפי' בצונן אבל יש אופנים למשל בהפסד מרובה דיכולין להתיר ויש אומרים דאם

ודבר זה של ברזות חדשות חומרא יתירה היא".

ובדרכי משה (אות טו) כתב כדברי האגור: "וכן היא במהרי"ל (לתקן ברזות חדשות) או לרחוץ הישנות".

ובש"ע: "ואם נמצאת חטה בקועה או לחם חמץ בכלי של מים, ואין בו כדי ליתן טעם, שהמים צוננים ובישלו באותם מים תבשיל או לשו עיסה, מותר; ויש מי שאוסר, אם הוא בתוך הפסח".²

ויעוין במשנה ברורה (ס"ק סב) שכתב בדעת הרמ"א: "דיש לנהוג כדעת היש מי שאוסר בצונן בתוך הפסח, ועיין בלבוש וט"ז ועוד אחרונים שדעתם כדעה ראשונה מוזכר במחבר דאין לאסור בצונן, בכל גווני, וע"כ בשעת הדחק או בהפסד מרובה יש לסמוך להקל כדעתם, ובפרט אם החטה אינה בקועה רק נתרככה בודאי אין

להחמיר. וכ"ז בחיטה, אבל פרוסת לחם או עיסה שנמצאת תוך המים כתבו האחרונים לאסור אף בצונן, כי טבע פרוסת הלחם והעיסה להתפרר ולהיות נמס בתוך המים".³

ה. סעי' י"ב.

ו. ס"ק ס"ב.

ז. תמ"ז סעי' ג'.

ח. ס"ק כ"ז.

מדור קריאת הזמן

הרב חיים ישראל טעסלער

לאנדאן יצ"ו

הבדל בקריאת הפרשיות בין ארץ ישראל וחוץ
לארץ כשחל אחרון של פסח בשבת

אקדמות מילין

אמר הכותב: בבואנו לבאר ענין ההבדלים בסדר קריאת הפרשיות בין בני ארץ ישראל ובני חוץ לארץ כשחל יום אחרון של פסח בשבת, מן הראוי היה לבאר קודם תולדות המנהגים השונים בענין וסדר קריאת הפרשיות והסדרים כפי מנהג בני ארץ ישראל דמסקי לאורייטא בתלת שנים, ומנהג בני בבל דמסקי לאורייטא בשנה אחת^א, ומנהגיהם השונים בקריאת התורה במועדים ויומי דפגרא במרוצת הדורות מאז תקופת המונ"י ועד שלהי תקופת הראשונים ז"ל והתייסדות מנהגי הקריאות בארץ ישראל שלאחר עליית מרא דארעא ישראל מן המחבר מהר"י קארו נ"ע מספרד לעיה"ק צפת"ו שבא"י. דא עקא

א. עי' מגילה כ"ט: וכ"כ הרמב"ם (פרק יג מהל' תפילה הל' א): 'המנהג הפשוט בכל ישראל משלימין את התורה בשנה אחת, מתחילין בשבת שאחר חג הסוכות וקורין בסדר בראשית, בשניה אלה תולדות, בשלישית ויאמר יי אל אברם, וקוראין והולכין על הסדר הזה עד שגמרין את התורה בחג הסוכות, ויש מי שמשלים את התורה בשלש שנים ואינו מנהג פשוט'. ומדבריו נראה דימינו עוד התקיימו קהילות בודדות שנהגו כן.

וכן מתואר בכל המקורות המביאים את מנהגי קריאת התורה בא"י ובקהילות של בני א"י בחו"ל שנהגו ע"פ מנהג א"י, וכפי הידוע שבמצרים התקיימו שתי קהילות, האחת נהגה כמנהג א"י והשנייה כמנהג בבל (ועי' במסעות ר' בנימין מטודלה). ויש עדויות שבפוסטט עדיין התקיימה קהילה שנהגה כן בשנת ה' תל"ב, וכן העיד ע"ז בתקון יששכר (בעמ' לג). ומ"מ במרוצת הדורות נתבטל המנהג כליל גם בכל ערי ארץ ישראל, ומשלהי תקופת הראשונים ז"ל כבר נהגו כולם לסיים התורה בשנה אחת וכמנהג בני בבל, וכמו"כ נתבטלו בזה שאר מנהגי התפילה (כגון נוסח התפילה הקצר, וז' ברכות במקום י"ח, אי אמירת קדושה כי אם בשחרית בש"ק וכו'), והקריאות הנהוגים בעבר אצל בני א"י (כגון קריאת 'עשר תעשר' בשבת חוה"מ, וההפטרות כמנהג א"י וכו') ונתקבל המנהג גם אצל בני א"י לפסוק כדעת הבבלי, ואכמ"ל (ועי' לקמן לענין מנהגי המוסתערבים בא"י).

פעלים לתורה * הבדל בקריאת הפרשיות בין א"י וחוצץ לארץ קלט

שאינן כעת הזמן גרמא בערבי פסחים להאריך בכתובים בכל הנ"ל, דהיום קצר והמלאכה מרובה והעורכים אצים לאמר כלו מלאכתכם. על כן נאלצנו במאמר קצר זה להתמקד אך ורק בהמשוייך ישירות לענין הבדלי קריאת הפרשיות שבין בני א"י ובני חו"ל בשנים בהם חל אחרון של פסח בשבת², ועוד חזון למועד להאריך בעניני הקריאות השונות ע"פ המנהגים השונים בעזרתו ית"ש.

ענף א סדר הפרשיות ע"פ קביעת המועדים

תקנת עזרא - תכלה שנה וקללותיה

בגמ' במס' מגילה (לא:): תניא:

'רבי שמעון בן אלעזר אומר, עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ושבמשנה תורה קודם ראש השנה. מאי טעמא, אמר אביי ואיתימא ריש לקיש, כדי שתכלה השנה וקללותיה. בשלמא שבמשנה תורה איכא כדי שתכלה שנה וקללותיה, אלא שבתורת כהנים, אטו עצרת ראש השנה היא, אין, עצרת נמי ראש השנה היא, דתנן, ובעצרת על פירות האילן.'

הנה בדברי הגמ' מבואר תקנת עזרא על סדר קריאת הפרשיות במשך השנה¹, דצריך לקרות הקללות שבפ' בחוקתי קודם חג השבועות, והקללות שבפ' כי תבא קודם ראש השנה, וטעמא בכדי שתכלה שנה וקללותיה.

וכן פסקו בטור ובשו"ע (סי' תכח, סעי' ד), וז"ל הטור:

ב. יצוין שענין דומה קורה כשחל יום א' דפסח ביום החמישי, דחג השבועות חל אז ביום הששי וביום השבת, דאז בני א"י שאין עושין כי אם יום אחד כבר מקדימין לקרות פ' נשא בשבת, ובחו"ל שעושין ב' ימי חג קורין 'עשר תעשר-כל הבכור' בשבת, דנהגו בני חו"ל לחבר פ' חקת ובלק בכדי להשוות עם בני א"י, ועי' בתקון יששכר (עמ' לה) דמביא כמה מנהגים בנידון, ואכמ"ל במציאות זו הראוי לענף בפנ"ע.

[כמו"כ יצוין עוד מציאות של קריאה שבו יש חילוק בין בני א"י ובני חו"ל, והוא כשחל שמע"צ בשבת, דא"י דמסיימין התורה בבוקרו של שמע"צ קורין בשבת במנחה בפ' בראשית, אבל בחו"ל דמסיימין התורה רק למחר בשמח"ת, קורין במנחה בוזאת הברכה].

ג. תקנת עזרא המדובר הוא ע"פ סדר המנהג לקרות כל התורה כולה בשנה אחת, ומן הצורך לציין דגם בארץ ישראל בתקופה דעוד נהגו לקרות הסדרים לעומת הפרשיות (וגמרו התורה אחת לג' שנים), התקיימו קהילות שנהגו לקרות כל התורה בשנה אחת, ואכמ"ל.

'לעולם קורין צו את אהרן קודם פסח בפשוטה, ובמעוברת מצורע, חוץ (מבז"ח) [מבה"ח ד] מעוברת [ובה"ש"ה מעוברת] י שקורין אחרי מות קודם הפסח.

ולעולם פ' וידבר ז' שהיא תחלת הספר קודם עצרת, ובה"ח מעוברת ובה"ש מעוברת נשא קודם עצרת.

ט"ב קודם ואתחנן ח.

אתם נצבים קודם ר"ה, ולכן כשר"ה ביום ב' ג' שיש ב' שבתות בין ר"ה לסוכות, צריכין לחלק נצבים וילך כדי שיקראו וילך בין ר"ה לצום כפור והאזינו בין צום כיפור לסוכות וסי' ב"ג המלך פת וילך. אבל כשר"ה ביום ה"ז אז אין בין ר"ה לסוכות אלא שבת א' שקורין בה האזינו, אז וילך עם נצבים קודם ר"ה ט.

וסימן לפשוטה: פקדו ופסחו י, ולמעוברת: סגרו ופסחו יא.

מנו ועצורו יב, צומו וצלו יג, קומו ותקעו יד.

ד. דהיינו כשר"ה חל ביום ה', וחודשי מרחשון וכסלו חסרים, ופסח חל ביום א'. הקביעות של הח"א הוא הקביעות הנדירה ביותר בשנים מעוברות, ולאחרונה חל בשנת תשי"ד, תשמ"א, תשס"ה, תשס"ח, ולפי סדר הלוחות שע"פ החשבון לא יחול שוב עד שנת תתי"ב, ושוב הפסק של כ"ז שנה עד לשנת תתל"ט.

ה. דהיינו כשר"ה חל ביום ה', וחודשי מרחשון וכסלו מלאים, ופסח חל ביום ג'. הקביעות של הש"ג חל לאחרונה בשנת תשי"ז תשכ"ז, תשמ"ד, תשע"א, תשע"ד, ולפי סדר הלוחות שע"פ החשבון לא יחול שוב עד שנת תשצ"ה, וכן בשנת תשצ"ח, ואח"כ הפסק של כ"ד שנים עד לשנת תתכ"ב, ובשנת תתכ"ה, והפסק של כ"ז שנים עד לשנת תתנ"ב.

ו. כללו של דבר: כל אימת שר"ה חל ביום ה' בשנה מעוברת דיש שבת נוספת בימות החורף, דאז קורין פ' שקלים בפ' פקודי, ופ' זכור בפ' צו, ופ' אחרי בשבת הגדול, וקורין פ' נשא קודם שבועות, ופ' מטות ומסעי נפרדות גם בחו"ל.

ז. פי' - פ' במדבר.

ח. פי' דלעולם שבת חזון פ' דברים, ולעולם חל ט"ב בשבוע שקורין פ' ואתחנן.

ט. כללו של דבר: אם חל ר"ה או יו"כ בשבת, דאז אין שבת בימים שבין יו"כ לסוכות, וקורין פ' נצבים-וילך מחוברות בשבת שלפני ר"ה, ובשבת שובה קורין פ' האזינו.

י. פי': 'פקדו' - פ' צו, ד'צו' הוא מל' 'פקדו', ואח"כ 'פסחו' - חג הפסח.

יא. פי': 'סגרו' - פ' מצורע, ד'סגרו' הוא מל' מצורע 'מוסגר' [וכן בל' התרגום 'מצורע' הוא 'סגירו'], ואח"כ 'פסחו' - חג הפסח.

יב. פי': 'מנו' - פ' במדבר דמיידי מענין מנין בני ישראל, ואח"כ 'ועצרו' - חג העצרת. ג' סימנים אלו אין בהם הבדל בין שנה פשוטה לשנה מעוברת, כי אם בשנה מעוברת שר"ה חל ביום ה' דאז נופל הסימן של 'מנו ועצרו' כיון דקורין גם פ' נשא קודם שבועות, וכדלקמן.

שבת אחת המפסיק אחר הקללות

בתוס' במגילה (דף לא; ד"ה קללות שבת"כ) הק', וז"ל:

שאלו בבית המדרש של רבינו נסים, למה מחלקים פרשת נצבים וילך לשנים כשיש ב' שבתות בין ר"ה לסוכות בלא יוה"כ, ואין מחלקין מטות ומסעי שארוכות יותר. והשיב לפי שבאתם נצבים יש קללות שקלל ישראל ורוצה לסיימם קודם ר"ה.

וקשה שאנו לא מחשבינן הקללות שקלל משה ישראל, כדמשמע בפרק המוכר את הספינה (ב"ב פח: ושם) א"ר לוי בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו, הקב"ה בירך ישראל בכ"ב וקללן בשמנה, ומשה ברכם בשמנה וקללם בכ"ב, וחשיב מואם לא תשמעו עד ואין קונה, משמע בהדיא שעד אין קונה הוי מן הקללות ולא יותר, ועוד קשיא לפי סברתו, אמאי אין קורין האזינו קודם ר"ה שהרי גם שם יש קללות מזי רעב ולחומי רשף.

לכך נראה לי הטעם שאנו מחלקים אותן, לפי שאנו רוצים להפסיק ולקרות שבת אחת קודם ר"ה בפרשה שלא תהא מדברת בקללות כלל, שלא להסמיך הקללות לר"ה, ומטעם זה אנו קורין במדבר סיני קודם עצרת, כדי שלא להסמיך הקללות שבבחוקותי לעצרת.

והנה מדברי התוס' נראה להדיא שחולק בזה על הר"ן דמחשבינן הקללות שבפ' ואתה נצבים דמה"ט קורין נצבים קודם ר"ה, ודעתו דטעמא דתקנו לקרות נצבים קודם ר"ה, בכדי להפסיק בשבת אחת בין קריאת הקללות שבפ' כי תבא לר"ה, וה"ה דמה"ט תקנו דווקא לקרות פ' במדבר קודם חג השבועות, בכדי להפסיק בשבת אחת בין קריאת הקללות שבפ' בחוקותי לחג השבועות.

ובטעמא דמילתא כתב הלבוש (ס' תכח, סעי' ד):

והטעם שעשו סימן הזה, כדי שלעולם תפסיק הפרשה הזאת בין פרשת בחוקותי שיש בה קללות התוכחה ובין חג השבועות, שהוא יום הדין על הפירות, שלא יקראו הקללות סמוך ליום הדין ויהיה לו פתחון פה לשטן לקטר ח"ו ...

יג. פי': 'צומו' - 'צום' של תשעה באב, ואח"כ 'וצלו' - קורין פ' ואתחנן, שהוא מל' תפילה שמשרע"ה התחנן מהשי"ת 'אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וכו'.

יד. פי': 'קומו' - קורין פ' נצבים, 'קומו' מל' 'ניצב', ואח"כ 'ותקעו' - תוקעין בשופר בר"ה.

... ורצו חז"ל להפסיק בפרשת נצבים בין קללות דפרשת כי תבא ובין ר"ה, שלא יזכרו הקללות בשבת שקודם ר"ה שהוא יום הדין, כמו שעשו ב' במדבר שקורין לעולם קודם עצרת, כדי להפסיק בין קללות דואם בחקותי ובין עצרת שהיא ג"כ יום הדין על הפירות. אבל בנצבים אע"ג שגם בה יש תוכחות אין בה קללות, לכך אין חוששים לקרות קודם ר"ה, וכן האזינו בין ר"ה ליו"כ שאין בה קללות רק תוכחות.

ועי' בתשו' מהרי"ט (ח"ב, סי' ד - מובא לקמן), דדייק בזה מדברי התוס' דדווקא הפסק שבת אחת ולא ב' שבתות, וז"ל:

'וכשם שאמרו שלא לאחר, כך אמרו שלא להקדים שיהיו קורין אותם שתי שבתות שלפני עצרת, דלא מינכרא מילתא שכלו קללותיה אא"כ נקראים בסמוך לאחרית השנה, ודוגמא לדבר הא דאמר' בפ' במה מדליקין (שבת דף כג:) גבי הדלקת נר שבת סבר לאקדומי תנא ליה ההוא סבא ובלבד שלא יקדים, פרש"י דלא מנכרא, הכא נמי עבדינן היכר שכלו שאנו מפסיקין בשבת אחת, ולכך קבעו מנו ועצרו'.

במציאות הדבר הרי הסימנים היחידים המתקיימים בכל שנה ללא כחל ושרק, הם הסימנים של 'צולו וצומו' [דלעולם חל תשעה באב בפ' ואתחנן טו], ו'קומו ותקעו' [דלעולם קורין פ' נצבים בשבת שלפני ר"ה טז]. משא"כ לגבי הסימנים 'סגרו ופסחו' ו'מנו ועצרו', דבשנים מעוברות שחל ר"ה ביום חמישי [הח"א, הש"ג], דלמנהגנו יז קורין פ' אחרי קודם חג הפסח, ופ' נשא קודם חג השבועות, ובזה נתבטלו הסימנים מכיון דיש הפסק של עוד שבת.

טו. למרות שכשחל יום א' דפסח בשבת אז חל ת"ב בשבת פ' דברים ונדחה למחרתו.

טז. רק דלפעמים מחברים פ' נצבים-וילך כנ"ל.

יז. מיהו עי' באבודרהם ובקריית ספר להמאירי (מאמר ה' בעניני קריאת ס"ת) ובתקון יששכר (דף לג: ודף מ"ב:) דבכמה קהילות נהגו בשנים אלו לחלק פ' משפטים לב' פרשיות אצל 'אם כסף תלוה את עמי' (וכ"ה ברבינו בחי ובספר החינוך - והוא פלאי דלא חששו לסיים הפרשה בשבוע הראשון עם הפסוק 'וחרה אפי והרגתי אתכם וגו''), וי"נ לחלק פ' מקץ אצל הפסוק 'אם כנים אתם', וי"נ לחלק פ' וארא אצל הפסוק 'ויאמר ה' אל משה השכם בבוקר והתייצב לפני פרעה', לחלק פ' כי תשא לב' פרשיות, והכל בכדי לקיים הסימנים של 'סגרו ופסחו', מנו ועצרו', ולמנהגם כבר לא הוצרכו להפריד פ' מטות ומסעי בשנים אלו כמנהגנו, ואכמ"ל.